

Arhivi Katoličke crkve u SAD-u i Hrvatskoj - univerzalnost univerzalne Crkve?

Sadak, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:952247>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-09**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
SMJER ARHIVISTIKA
Ak. god. 2019./2020.

Marija Sadak

**Arhivi Katoličke crkve u SAD-u i Hrvatskoj –
univerzalnost univerzalne Crkve?**

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Hrvoje Stančić
Neposredni voditelj: dr. sc. Jozo Ivanović

Zagreb, rujan 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Sadržaj

Popis slika	ii
Popis grafikona	ii
1. Uvod.....	1
2. Općenito o arhivima Katoličke crkve	2
2.1. Arhivi	2
2.2. Arhivi Katoličke crkve	2
2.3. Pastoralna uloga	5
3. Arhivi Katoličke crkve u Hrvatskoj	9
3.1. Danas	12
3.2. Primjeri iz prakse	13
4. Arhivi Katoličke crkve u SAD-u	17
4.1. Kontekst	17
4.2. Arhivi	18
4.3. Specifičnosti	25
5. SAD vs. Hrvatska – kako je danas?	28
5.1. Online prisutnost arhiva Katoličke crkve.....	32
6. Što dalje?.....	44
7. Zaključak.....	46
8. Literatura.....	47
Sažetak	49
Summary	50

Popis slika

Slika 1: Online prisutnost arhiva biskupije New York	34
Slika 2: Online prisutnost arhiva biskupije Pittsburgh: Informacije za genealoge	34
Slika 3: Online prisutnost arhiva biskupije Wheeling-Charlston. Formular za pristup gradivu arhiva.....	35
Slika 4: Digitalizirano gradivo dostupno na stranicama Šibenske biskupije.....	39
Slika 5: Pregled arhivskih fondova i zbirki u arhivu Šibenske biskupije	40
Slika 6: Popis fondova, podfondova i zbirki Nadbiskupskog arhiva u Splitu	40
Slika 7: Online formular na stranicama nadbiskupije u Bostonu	42
Slika 8: Arhiv biskupije Baton Rouge, primjer manjega biskupijskoga središta koje nudi širok spektar informacija o arhivu na svojoj web stranici	42

Popis grafikona

Grafikon 1: Broj biskupija koje su se odazvale i odgovorile na upitnik.....	30
Grafikon 2: Postotak biskupija koje imaju zaposlenoga arhivista	31
Grafikon 3: Biskupije koje ne nude informacije o svojim arhivima na web stranici	36
Grafikon 4: Biskupije koje nude samo osnovne informacije.....	37
Grafikon 5: Arhivi koji imaju digitalizirano gradivo dostupno na web stranici biskupije	38
Grafikon 6: Arhivi koji uz kontakt nude i dodatne informacije o gradivu i arhivu	38

1. Uvod

Neosporiv je utjecaj Katoličke crkve u svijetu kroz povijest, kulturu i život zajednica. Konteksti i države u kojima Katolička crkva djeluje razlikuju se prema mnogim mjerilima. Jezici, kulture, kontinenti i ljudi su različiti, ali crkva je u svojoj ideji zamišljena kao *Univerzalna*. Isto vrijedi i za mnoge institucije Katoličke crkve – možemo pretpostaviti da arhivi Katoličke crkve prikupljaju, obrađuju i čuvaju za buduće naraštaje slično gradivo gdje god se nalazili i da posluju na isti, univerzalni način. No je li to sasvim točno, tj. što se dogodi ako usporedimo arhive Katoličke crkve koji žive i djeluju u dva vrlo različita konteksta? Teško je nabrojati sve karakteristike po kojima se Hrvatska i Sjedinjene Američke Države (u nastavku: SAD) razlikuju. Nalaze se na različitim kontinentima, imaju različitu povijest i kulturu, na različitoj su razini ekonomske razvijenosti, itd. Za kontekst arhiva Katoličke crkve posebno je bitno naglasiti da je u jednoj od te dvije države Katolička crkva dominantna vjerska zajednica, drugim riječima, većina se hrvatskoga stanovništva deklarira pripadnicima katoličke vjeroispovijesti, dok u SAD-u to nije slučaj. Uzimajući u obzir sve navedeno, cilj je ispitati u kojoj je mjeri razlika u nacionalnim prilikama utjecala na rad arhiva Katoličke crkve te dvije države, tj. je li razlika u prilikama utjecala uopće na njihov rad.

2. Općenito o arhivima Katoličke crkve

2.1. Arhivi

Arhivistika je ustrojena u modernom smislu kasnije od knjižnica i muzeja, iako su sve tri znanosti svoj moderni oblik poprimile u zadnja dva stoljeća. Poznato je da je osnovna dužnost arhiva prikupljanje, čuvanje, obrada i davanje na korištenje arhivskoga gradiva. No, kada je došlo do te svijesti? Do kraja 18. stoljeća, arhivistika je bila pod utjecajem rimske pravne stečevine i njene interpretacije arhivskoga gradiva i arhiva koja naglašava ulogu vlasti i određuje arhive kao mjesta čuvanja javnih dokumenata, bez prepoznavanja važnosti uloge starosti ili baštine pri vrednovanju gradiva i određivanju što će se čuvati za buduće naraštaje¹. Taj stav slabi u 19. stoljeću kad dolazi do jačanja uloge arhiva i njihove funkcije u promicanju istraživanja i povijesti, uz podršku upravi i administraciji te dolazi do svijesti da i privatne osobe imaju mogućnost i ulogu u životu arhivistike kao znanosti i stvaranju arhivskoga gradiva u praksi². Taj se pomak dogodio i u arhivima Katoličke crkve koji su pratili razvoj arhivistike koliko je to bilo moguće s obzirom na različite kontekste u kojima je Katolička crkva kao institucija djelovala širom svijeta. Pa ipak, postoje određene specifičnosti koje su arhivisti donijeli arhivi Katoličke crkve i arhivi vjerskih zajednica općenito i po kojima se crkvena arhivistika razlikuje od arhivistike kao širega termina.

2.2. Arhivi Katoličke crkve

Iako je Katolička crkva zajednica više „vrsta“ crkvi (Rimokatolička, Grkokatolička, Maronitska, Siro-malanarska, itd.) fokus ovoga rada bit će prvenstveno na djelovanju arhiva Rimokatoličke crkve (dalje: Katolička crkva). Arhivi vjerskih zajednica, uključujući arhive Katoličke crkve, pripadaju skupini privatnih arhiva, ali dio gradiva tih privatnih arhiva treba biti javno dostupan. Unutar arhivske mreže Katoličke crkve prepoznaju se biskupijski, župni, samostanski arhivi, arhivi obrazovnih ustanova pod jurisdikcijom Katoličke crkve itd. Katolička je crkva još od 4. stoljeća, kada je osnovan prvi arhiv Katoličke crkve u Rimu³, svjesna važnosti arhivističke službe, ali nedostaju informacije o uređenju arhiva i načinu njihovoga funkcioniranja u tom najranijem dobu te prvi propisi provincijalnih koncila i

¹ Jozo Ivanović, *Priručnik iz arhivistike* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010), 23.

² Ibid., 25.

³ Josip Manjgotić, "Osnovna načela, položaj i zadaci crkvene arhivske službe," *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 17, (1972): 390, <https://hrcak.srce.hr/126926> (17.7.2020.).

biskupijskih sinoda čiji je fokus bio na arhivistici i arhivima Katoličke crkve potječu iz 15. stoljeća⁴. Stoga, do prvoga općega zakona koji bi se odnosio na arhive Katoličke crkve dolazi tek na Tridentinskom koncilu 1563. godine kada je određeno da svi župnici trebaju voditi matične knjige za zajednicu kojoj služe i koja je pod njihovom nadležnosti⁵. Arhivistika kao disciplina svoj je procvat doživjela tek u 20. stoljeću, pa ne čudi što ni unutar Katoličke crkve nisu postojale posebne norme kojima bi se reguliralo poslovanje i postojanje mreže arhivske službe. Prve takve arhivističke norme Katolička crkva dobiva promulgacijom Kodeksa Kanonskoga prava 1918. godine u kojemu se, između ostaloga, propisuje postojanje biskupijskoga, stolnoga, zbornoga, župskoga arhiva⁶. Također, već od 1923. godine pri Papinskoj školi za paleografiju i diplomatiku postoji tečaj arhivistike, zbog čega je Škola promijenila svoj naziv u Vatikanska škola za paleografiju, diplomatiku i arhivistiku⁷. No ipak, Katolička je crkva često meta napada da nije dovoljno otvorena i da je arhivima, i gradivu koje se u njima čuva i o kojem ti arhivi brinu, teško pristupiti. U skladu s tom idejom, O'Toole napominje da je razvoj i evolucija brige Katoličke crkve za svoje arhive bio dug proces te navodi da je Katolička crkva oprezno i postupno prihvatila zahtjeve povjesničara, što je kulminiralo 1883. godine papinskom publikacijom naslova *Saepenumero considerantes*, „Papa Lav XIII slabo je bio upoznat s povijesnom metodom, ali vjerovao je da istraživanje i znanstveni rad mogu rasvijetliti ulogu crkve u zapadnoj kulturi“⁸. Danas su unutar Katoličke crkve kao organizacije arhivi i dalje uređeni Kanonskim pravom. U arhivističkom kontekstu, Kanonsko pravo pojedincima unutar Katoličke crkve daje uvid u propise kojih se nadležni trebaju pridržavati te objašnjava čemu trebaju težiti u procesu brige za gradivo, a javnosti koja nije direktno uključena u rad tih arhiva Kanonsko pravo daje dobar uvid u pravni jezik Katoličke crkve, približava njezin stav prema arhivima, arhivskom gradivu i povijesnoj te bogoslovnoj važnosti i ulozi arhiva Katoličke crkve. Članak 2. (Kancelar i drugi bilježnici te arhivi) Kanonskoga prava najbitniji je za arhive i njihovo uređenje te će se ovdje istaknuti točke Kanonskoga prava koje su najvažnije za unutarnje uređenje, organizaciju i poslovanje arhiva Katoličke crkve:

⁴ Josip Manjgotić, „Osnovna načela, položaj i zadaci crkvene arhivske službe,” n. dj. 390.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷⁷ Papinsko povjerenstvo za crkvena kulturna dobra, *Pastoralna uloga crkvenih arhiva* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2014), 9.

⁸ James O'Toole, „Catholic Diocesan Archives: A Renaissance in Progress,” *The American Archivist* 43, br. 3 (1980): 285-286. doi: 10.17723/aarc.43.3.q8gv80m675132706.

„Kan. 482 - § 1. Neka se u svakoj kuriji postavi kancelar čija je glavna zadaća, osim ako se krajevnim pravom određuje drukčije, voditi brigu da se kurijalni spisi sastavljaju i otpremaju te da se čuvaju u arhivu kurije“⁹

„Kan. 486 - § 1. Sve isprave koje se tiču biskupije ili župa moraju se čuvati veoma brižljivo“¹⁰

„§ 2. Neka se u svakoj kuriji na sigurnom mjestu uredi biskupijski arhiv ili biskupijska pismohrana, gdje neka se čuvaju isprave i spisi koji se tiču i duhovnih i vremenitih poslova biskupije, raspoređeni određenim redom i brižljivo zatvoreni“¹¹

„Kan. 487 - § 1. Arhiv treba da bude zaključan i njegov ključ neka imaju samo biskup i kancelar; nikome nije dopušteno ulaziti u nj, osim s dozvolom biskupa ili zajedno voditelja kurije i kancelara“¹²

„Kan. 489 - § 1. Neka u biskupijskoj kuriji bude i tajni arhiv, ili barem u općem arhivu nepomičan ormar ili sanduk, dobro zatvoren i zaključan, u kojemu neka se veoma pomno čuvaju isprave koje treba da se čuvaju tajno“¹³

„§ 2. Neka se dijecezanski biskup također brine da biskupija ima povijesni arhiv i neka se u njemu brižljivo čuvaju i sustavno sređuju isprave koje imaju povijesnu vrijednost“¹⁴.

Spomenuto je da svi arhivi teže očuvati dokumentaciju prošlosti za buduće naraštaje. Ipak, arhivi Katoličke crkve, uz standardne uloge arhiva poput preuzimanja, vrednovanja, sređivanja i opisa i davanja na korištenje, imaju i skup sebi svojstvenih ciljeva. Te ciljeve možemo objasniti bogoslovnim ulogom arhiva koja podrazumijeva da oni „čuvaju tragove Isusova prolaska kroz svijet“¹⁵. Tu ideju metafizičke i pastoralne uloge arhiva potrebno je pobliže upoznati. Stjepan Razum navodi kako su vrijednost arhiva posebno istaknuli dvojica papa; papa Pavao VI, koji je pisao kako poštovati arhive Katoličke crkve i arhivsko gradivo koje se u njima čuva znači štovati Krista u tim „papirima“ i predavati budućim naraštajima povijest Isusova prolaska kroz ovaj svijet¹⁶. Naglašava se i uloga koju je imao papa Ivan Pavao II, koji je arhivarima Tajnoga vatikanskoga arhiva (Papa Franjo preimenovao je arhiv, tj. izbacio iz

⁹ *Zakonik kanonskoga prava*, Kan. 482 - § 1, u *Zakonik kanonskoga prava* (Zagreb: Glas koncila, 1996), 243, http://hbk.hr/wp-content/uploads/2018/11/Zakonik_kanonakoga_prava.pdf (15.7.2020.).

¹⁰ Ibid., 245.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid., 245, 247.

¹⁵ Stjepan Razum, „Važnost crkvenog arhivskog gradiva,” *Vjesnik Istarskog arhiva* 18, (2011): 387. <https://hrcak.srce.hr/96557> (17.7.2020.).

¹⁶ Ibid.

naziva pridjev „tajni“ u listopadu 2019. godine) 1999. godine istaknuo da njihova zadaća nije samo čuvati gradivo, već i stavljati to gradivo na raspolaganje i omogućiti proučavanje gradiva znanstvenicima širom svijeta¹⁷. Razum piše o poveznici između dostupnosti vjere koju je Katolička crkva promicala i dostupnosti povijesne predaje i dokaza o poslovanju Katoličke crkve kroz povijest, „Katolička je crkva zajednica Knjige, zapisane riječi, koja je dostupna svim naraštajima od početka do danas, a bit će tako i u budućnosti. Na isti način i predaja, taj drugi stup naše vjere, mora biti dostupna svim naraštajima. A to će biti ako bude zapisana“¹⁸. Dakle, dostojanstveno ophođenje prema predaji, tj. gradivu, u idealnom će slučaju biti odlika svakoga pojedinca i svakoga arhiva Katoličke crkve koji želi dati poštovanje Kristovom prolasku kroz svijet. Ova metafizička dimenzija nije prisutna u *klasičnoj* arhivistici te unosi u poslovanje arhiva Katoličke crkve posebnu težinu i dodatnu odgovornost u religijsko-duhovnom smislu, „svaki je naraštaj, dakle, pozvan ugraditi dio svoga vjerničkoga svjedočanstva u tu zajedničku predaju Crkve, bilo sveopćega, bilo mjesnoga značenja“¹⁹. U duhu prijelaza iz drugog u treće tisućljeće i činjenice da je digitalni svijet zakucio na vrata širokih masa početkom 21. stoljeća, papa Ivan Pavao II posebno naglašava važnost stavljanja gradiva na raspolaganje zajednici, tj. pristupa gradivu, i proučavanja te objavljivanja toga gradiva. Stavljanje većega naglaska na omogućavanje pristupa gradivu, posebno online pristupa, karakteristično je za arhivistiku općenito na početku 21. stoljeća, ali arhivi Katoličke crkve idu korak dalje u obrazloženju važnosti pristupa te pristupu dodaju evangelizacijsku notu. Pristup nije sam sebi svrha, naglasak je na evangelizaciji i služenju, koji su „bitna odlika toga sveukupnog, spisovodstvenog i arhivističkog, posla“²⁰. Vidljivo je da je Katolička crkva svjesna kako arhivi ne smiju biti tek odlagališta staroga papira, već da nude potencijal za istraživanje novih znanstvenih područja, ali i za širenje *Radosne vijesti*.

2.3. Pastoralna uloga

Kriteriji i postupci vrednovanja imaju svoje specifičnosti u različitim privatnim okruženjima, tako je u arhivima Katoličke crkve uloga arhiva „uvijek usmjerena na pastoralnu funkciju u kontekstu svoga nastanka, ali se ne zanemaruje ona uloga koju ta ista arhivska i šira kulturna baština ima i u kontekstu čuvanja i korištenja kao svjetske kulturne baštine“²¹. Pastoralna uloga

¹⁷ Stjepan Razum, „Važnost crkvenog arhivskog gradiva,” n. dj. 388.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid., 389.

²¹ Dražen Kušen, „Arhivi vjerskih zajednica u kontekstu strategije sveobuhvatnog arhiva u Hrvatskoj”, *Arhivski vjesnik* 56, br. 1 (2013): 74-75. <https://hrcak.srce.hr/117260> (17.7.2020.).

arhiva Katoličke crkve univerzalna je, ali realizacije te uloge ovise o okolnostima u kojima Katolička crkva u pojedinoj državi djeluje – političkim, socijalnim i kulturološkim uvjetima i krajoliku pojedine države. Razumjeti opće odrednice pastoralne uloge crkvenih arhiva bitno je za temeljno razumijevanje Katoličke crkve u određenoj državi i njeno precizno stavljanje u autentični lokalni kontekst. Također, pastoralna uloga arhiva jedinstvena je arhivima vjerskih zajednica, u ovom slučaju arhivima Katoličke crkve. Drugim riječima, arhivi Katoličke crkve, uz općenitu misiju arhiva da prikupljaju, obrađuju, vrednuju, sređuju, čuvaju i daju na korištenje arhivsko gradivo, imaju i pastoralnu ulogu. Čuvanje arhivske baštine u arhivima Katoličke crkve ide i korak dalje od pastoralne uloge te zahvaća domenu evangelizacije. Publikacije papinskoga povjerenstva predstavljaju možda najjasniji primjer uputa koje su namijenjene i upućene institucijama i ustanovama Katoličke crkve u svim državama u kojima ona djeluje. Za ovaj je rad posebno zanimljivo analizirati kako se te univerzalne upute koje se odnose na crkvenu arhivistiku interpretiraju u arhivima Katoličke crkve u Hrvatskoj i SAD-u. Papinsko povjerenstvo za crkvena kulturna dobra 1997. godine izdalo je smjernice za sve arhive Katoličke crkve i objasnilo pastoralnu ulogu crkvenih arhiva,

„Crkveni arhivi, čuvajući izvornu dokumentaciju povezanu s osobama i događajima, koje je nastala tijekom vremena, njeguju spomen na život Crkve i utječu na evangelizaciju. Uz pomoć informacija sačuvanih u dokumentima, omogućuje se rekonstrukcija promjenjive povijesti evangelizacije i odgoja za kršćanski život“²².

Smjernice naglašavaju da se arhivi Katoličke crkve međusobno razlikuju prema svojoj ulozi te se dijele na upravne, povijesne, tajne biskupijske arhive - upravni arhivi prikupljaju gradivo vezano za život i upravu određene ustanove, u povijesnim se arhivima čuva gradivo koje ima veću povijesnu vrijednost, dok se u tajnim biskupijskim arhivima pohranjuje gradivo o kaznenim predmetima, oprosti od tajnih zapreka, potvrde o sklopljenim brakovima savjesti itd.²³ Smjernice iz 1997. godine navode da se crkvena tijela kojima je povjereno čuvanje arhivskoga gradiva također trebaju pobrinuti za

„prikladnu informatizaciju arhivskoga gradiva, odnosno, za prijelaz na elektroničku obradu podataka, za zapošljavanje kvalitetnih kadrova, za tehničku podršku stručnjaka, za protok i razmjenu informacija između različitih arhiva, uz sudjelovanje njihovih zaposlenika u domaćim i međunarodnim udrugama za arhivistiku, te u promicanju

²² Papinsko povjerenstvo za crkvena kulturna dobra, *Pastoralna uloga crkvenih arhiva*, n. dj. 14-15.

²³ *Ibid.*, 21.

uporabe prikupljenoga arhivskoga gradiva dostupna stručnjacima na uvid, pregledavanje i istraživanje²⁴.

Smjernice iz 1997. godine izdane su s ciljem da daju jasnu viziju za razvijanje i budućnost arhiva Katoličke crkve i da im omoguće da pronađu svoj identitet i mjesto pod arhivističkim suncem. Navodi se da arhivi Katoličke crkve trebaju „potvrditi poštovanje koje je Crkva uvijek iskazivala prema kulturama²⁵ i *spasiti* gradivo od zaborava te ga sačuvati za buduće naraštaje. Biskupije i njihovi arhivi trebaju učvrstiti uvjerenje da rad arhiva, uz kulturno značenje, ima i pastoralnu ulogu koja im omogućuje da djeluju kao poveznica sa suvremenim društvom i omoguće tom društvu da upozna život određene vjerske zajednice²⁶. Taj aspekt upoznavanja života određene vjerske zajednice posebno je relevantan za američki kontekst, tj. za dominantno protestantsko društvo, koji preko arhiva Katoličke crkve ima priliku izvana upoznati zajednice svojih sugrađana druge kršćanske denominacije, njihovu tradiciju i način funkcioniranja kroz povijest. Papinsko povjerenstvo upućuje biskupije da se trebaju pobrinuti da u očuvanju gradiva koriste i nove tehnologije te promicati stručno usavršavanje i izobrazbu arhivista koji rade u arhivima Katoličke crkve te ohrabrivati zaposlenike da se uključe u nacionalna udruženja arhivista²⁷. Prema smjernicama Papinskoga povjerenstva, ideja je da arhivi Katoličke crkve cjelovito prenesu baštinu budućim naraštajima uz kriterij jedinstva u različitosti, „jer je različitost prikupljenoga gradiva odraz istinskoga djelovanja crkvene zajednice te istovremeno svjedoči o njezinu jedinstvu glede nakana i ciljeva²⁸. Prema toj publikaciji iz 1997. godine praktični savjeti za ustrojavanje crkvenih arhiva uključuju osiguravanje prikladne prostorije koja je u skladu sa higijenskim zahtjevima i kriterijima, prostorije za proučavanje i pristup gradivu. Također, arhivi su dužni slijediti arhivističke principe i tradicije te primijeniti tehnološka dostignuća da bi se osiguralo prebacivanje starih dokumenata u elektronički oblik²⁹. Sve navedene smjernice gledaju osigurati mogućnost „rekonstrukcije povijesti određene partikularne Crkve i društva s kojim je neposredno povezana³⁰ te brinuti da gradivo bude dostupno onima koji žele istraživati život i povijest Katoličke crkve na određenom području. Naglašava se da je pristup potrebno osigurati ne samo onim zainteresiranima koji na pristup imaju pravo, već i široj znanstvenoj zajednici „bez

²⁴ Papinsko povjerenstvo za crkvena kulturna dobra, *Pastoralna uloga crkvenih arhiva*, n. dj. 21-22.

²⁵ Ibid., 29.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid., 30-31.

²⁸ Ibid., 34.

²⁹ Ibid., 39.

³⁰ Ibid., 40.

ideoloških i vjerskih ograda³¹, ali uz ograničen pristup osobnim spisima. Arhivi Katoličke crkve trebali bi imati dobru međusobnu koordinaciju i stremiti da postanu „referentna točka i mjesto susreta“³² za pokretanje kulturnih inicijativa, povijesnih istraživanja, mjesto održavanja konferencija o pastoralnim tradicijama Katoličke crkve te lokacije potencijalnih izložba³³. Crkveni arhivi koji djeluju s tim ciljem „pokazuju svoju punu životnost i uklapaju se u stvaralačke tijekove kulture, kao i u pastoralno poslanje mjesne Crkve“³⁴. Kao i u mnogim drugim slučajevima, vatikanske institucije, u ovom slučaju Papinsko povjerenstvo za crkvena kulturna dobra, obraćaju se cijeloj Katoličkoj crkvi, neovisno o lokalnom kontekstu. Ostaje vidjeti kako Katolička crkva, u dva vrlo različita konteksta, pokušava realizirati neke ideje iz dokumenta Papinskoga povjerenstva i kreću li se arhivi Katoličke crkve u smjeru postavljenoga ideala te koliko njihovi napori ovise o lokalnom kontekstu.

³¹ Papinsko povjerenstvo za crkvena kulturna dobra, *Pastoralna uloga crkvenih arhiva*, n. dj. 40.

³² Ibid., 44.

³³ Ibid., 44.

³⁴ Ibid., 45.

3. Arhivi Katoličke crkve u Hrvatskoj

Moguća hipoteza o arhivima Katoličke crkve u Hrvatskoj i stanju u tim arhivima mogla bi uključivati pretpostavke poput – *Hrvatska je većinski katolička država s tradicijom Katoličanstva dužom od jednog tisućljeća i ta se tradicija očituje i u stanju arhiva Katoličke crkve u Hrvatskoj; Arhivi Katoličke crkve u dominantno katoličkoj državnoj bit će dobro organizirani i imat će jasno definiran cilj i smjer; Katolička je crkva bila nositelj obrazovanja kroz stoljeća, a ta se posvećenost odražava i u profesionalizmu arhiva Katoličke crkve i danas,* itd. Te su pretpostavke naizgled logične, ali dubljim uvidom u situaciju postaje jasno da su vrlo optimistične i ne odgovaraju potpuno trenutnoj situaciji. No, zanimljivo je sagledati te pretpostavke kroz prizmu usporedbe arhiva Katoličke crkve u Hrvatskoj sa stanjem u arhivima Katoličke crkve u SAD-u, državi čija je katolička tradicija puno *kraća* i gdje Katolička crkva nikad nije imala „monopol“ na većinu stanovništva i njihovo vjersko opredjeljenje. Iako arhivi Katoličke crkve pripadaju skupini privatnih arhiva, oni se razlikuju od *klasičnih* privatnih arhiva jer je za njihovo gradivo država oduvijek pokazivala zanimanje i pridavala mu posebnu važnost³⁵. Dakle, iako je Hrvatska danas sekularna država, a vjera je privatna stvar i osobni izbor pojedinca, ustanove Katoličke crkve kroz povijest su imale, osim religiozne i duhovne funkcije, izraženu administrativnu i javnu funkciju³⁶. Danas ta povijesna ostavština Katoličke crkve i njezine uloge u društvu podrazumijeva da određeno privatno gradivo treba biti javno dostupno jer su crkvena administracija i njeno djelovanje imali velik društveni i pravni utjecaj na cijelo hrvatsko društvo. Dalje u radu raspravit će se i potencijalna razlika između arhiva Katoličke crkve u Hrvatskoj i SAD-u koja se temelji upravo na razlici u doseg katoličke administracije i njenoga sveukupnoga utjecaja na te dvije države i društva. Doseg se odnosi na činjenicu da je u Hrvatskoj većinski dio društva bio „dio“ te administracije i rada Katoličke crkve kroz Knjige krštenih, umrlih, vjenčanih, dok je u SAD-u doseg Katoličke crkve u tom smislu daleko manji jer je i postotak Katolika u odnosu na druge vjeroispovijesti manji nego u Hrvatskoj.

Spomenuto je da prema Kanonskom pravu, svaka crkvena ustanova mora imati svoj arhiv koji funkcionira i kao pismohrana. Kušen navodi da „crkveni arhivi od najranijih vremena uspostavljanja institucionalne uprave svjetovnog i crkvenog karaktera u hrvatskim zemljama čuvaju dio najvrjednije hrvatske arhivske baštine“³⁷. Za arhive Katoličke crkve u Hrvatskoj posebno su bitni ugovori između Svete Stolice i Hrvatske iz 2000. godine, a koji predstavljaju

³⁵ Dražen Kušen, „Arhivi vjerskih zajednica,” n. dj. 77.

³⁶ Jozo Ivanović, *Priručnik iz arhivistike*, n. dj. 113.

³⁷ Dražen Kušen, „Arhivi vjerskih zajednica,” n. dj. 79.

dobar primjer zajedničke brige Katoličke crkve i države o kulturnoj baštini³⁸. Kušen navodi da su u Hrvatskoj arhivi Katoličke crkve u pravilu zatvorenoga tipa, ali unatoč tome,

„pod utjecajem novih strujanja i suvremenih odnosa između crkve i svijeta također doživljavaju preobrazbu u stručnom i organizacijskom smislu. Tako se, osim čuvanja i obrade, sve više omogućava i korištenje toga gradiva za istraživanja, a razvija se i suradnja s drugim kulturnim, znanstvenim i obrazovnim ustanovama“³⁹.

Arhivsko gradivo koje se čuva u arhivima Katoličke crkve po svojoj je naravi „slično onim temeljnim vrstama arhivskoga gradiva koje nastaje i u jedinicama državne, područne i lokalne uprave i samouprave“⁴⁰. To gradivo uključuje tekuće spise, evidencije, zapisnike upravnih tijela, imovinsko-pravnu dokumentaciju, matične knjige, financijsku dokumentaciju, vlastita izdanja. Također, arhivsko gradivo arhiva Katoličke crkve u Hrvatskoj uključuje ostavštinu istaknutih crkvenih osoba, rukopise, darovanu dokumentaciju itd., dok samostanski arhivi čuvaju ljetopise, nekrologije, evidencije i ostavštine članova⁴¹. U arhivima Katoličke crkve, posebno onim samostanskim koji su često bili i središte župe, često je dolazilo do nejasnoća pri čuvanju gradiva. Razum objašnjava o čemu je riječ, „poglavar samostana i župnik dvije su različite službe, ali često objedinjene u istoj osobi. Zbog te činjenice, a i zbog nedovoljne svijesti o različitosti tih dviju službi, događalo se da su se spisi tih dviju ustanova, tj. samostana i župe, često miješali“⁴². U Hrvatskoj motiv za interes države za arhive Katoličke crkve proizlazi iz uloge Katoličke crkve i određenih crkvenih institucija u javnom životu (škole, karitativne ustanove, itd.)⁴³. Hrvatskom je kontekstu svojstveno da je zbog političkih okolnosti i ustroja države u kojoj je Hrvatska bila do početka dvadesetoga stoljeća, velika količina arhivskoga gradiva završila u Beču te Budimpešti. Ipak, kao i za cijelu arhivsku službu i ustrojenu mrežu arhiva, za arhive Katoličke crkve ključno je razdoblje nastupilo nakon 1945. godine, a posebno u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća. Prema Općem zakonu o državnim arhivima koji je stupio na snagu 1950. godine svo je arhivsko gradivo na području Jugoslavije, „bez obzira na vlasnika ili posjednika, pod posebnom zaštitom države“⁴⁴, što se odnosilo i na arhive Katoličke crkve. Pravni status vjerskih zajednica bio je nejasan u početku. Njihov se status rješava tek 1953. godine Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica te one

³⁸ Dražen Kušen, „Povijesna građa u crkvenim arhivima Slavonije – arhivska baština katoličke provenijencije,” *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*, br. 25 (2009): 145.

³⁹ Ibid., 142.

⁴⁰ Ibid., 139.

⁴¹ Ibid.

⁴² Stjepan Razum, „Biskupijski, kaptolski i samostanski arhivi. Nadbiskupijski arhiv Zagreb i Metropolitanska knjižnica Zagreb,” *Arhivski vjesnik* 53, br. 1 (2010): 109, <https://hrcak.srce.hr/62417> (16.7.2020.).

⁴³ Dražen Kušen, „Arhivi vjerskih zajednica,” n. dj. 78.

⁴⁴ Ibid., 79.

dobivaju status pravnih osoba⁴⁵. Vjerske su zajednice, uključujući Katoličku crkvu, bile obvezane čuvati i sređivati gradivo te dostavljati evidencije nadležnom arhivu u svrhu omogućavanja davanja toga gradiva na korištenje široj zajednici⁴⁶. Kušen navodi da je Općim zakonom o arhivskoj građi iz 1964. godine status vjerskih zajednica ostao nepromijenjen, a takav će i ostati sve do raspada Jugoslavije početkom devedesetih godina dvadesetoga stoljeća⁴⁷. U Pregledu arhivskih fondova iz 1984. godine, arhivi Katoličke crkve podijeljeni su na tri cjeline: 1) (nad)biskupijski/eparhijski, kaptolski i nadžupni; 2) arhivi redovničkih provincija; 3) samostanski arhivi⁴⁸, dok su arhivski fondovi unutar arhiva podijeljeni na fondove državnih organa i ustanova, obiteljske i osobne arhivske fondove te zbirke⁴⁹. Gradivo koje se čuvalo u tim arhivima podijeljeno je u „A“, „B“ i „C“ skupinu; skupina „A“ obuhvaća rad uprave i javne službe, prosvjetne, kulturne i znanstvene ustanove, socijalne i zdravstvene ustanove te društveno-političke organizacije; skupina „B“ uglavnom obuhvaća vlastelinstva, osobne fondove koji su bili u vlasništvu istaknutih crkvenih osoba te obiteljske fondove; skupina „C“ obuhvaća arhivsko gradivo vjerskoga i civilnoga karaktera⁵⁰. Kategorizacija gradiva u arhivima spomenuta je jer je takav službeni presjek gradiva bio velika prekretnica za crkvenu arhivistiku u Hrvatskoj. Kušen navodi da je „stavljanje podataka o privatnim arhivskim ustanovama, fondovima i zbirkama vjerskih zajednica uz bok ostalih javnih institucija, za stručnu arhivsku javnost u socijalističkom okruženju značajan je doprinos njihovom poznavanju“⁵¹ i stoga predstavlja vrlo vrijedan pothvat i doseg crkvene arhivistike. Potrebno je spomenuti i primjere suradnje Katoličke crkve i državnih arhiva. Najpoznatiji primjer te vrste predstavlja suradnja Hrvatskoga državnoga arhiva i Zagrebačke nadbiskupije. Dvije su institucije sklopile više uzastopnih ugovora te se starije arhivsko gradivo, nastalo od srednjega vijeka radom glavnih ustanova Zagrebačke nadbiskupije, čuva u Hrvatskom državnom arhivu od 1914. godine⁵². Kušan napominje kako je slična suradnja uspješno provedena i na području Zadarske nadbiskupije, gdje je nadbiskupija sklopila ugovor s Državnim arhivom u Zadru jer je posjedovala gradivo koje ima velik povijesni značaj i nacionalnu vrijednost⁵³.

⁴⁵ Dražen Kušen, „Arhivi vjerskih zajednica,” n. dj. 79.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid., 82.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid., 83.

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid., 78.

⁵³ Ibid.

3.1. Danas

Rad biskupijskih arhiva, odgovorne osobe za arhiv i njihov opis poslova te korištenje arhivskoga gradiva koje se u njima čuva regulirani su Uredbom o crkvenim arhivima⁵⁴. Na čelu biskupijskoga arhiva službeno je biskup, a ispod njega su generalni vikar i kancelar, dok im pomažu arhivski odbor i arhivski delegat, a pristup gradivu omogućen je samo kancelaru i arhivistu ili osobama koje su u pratnji nadležnoga kancelara i arhivista⁵⁵. Suvremeni pregled gradiva arhiva Katoličke crkve može se pronaći u Pregledu arhivskih fondova i zbirki iz 2006. godine. Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske iz 2006. godine prati isti princip kojim se vodio i ranije spomenuti Pregled iz 1984. godine, ali je razradba „vrsti“ arhiva preciznija od one u prethodnom Pregledu iz 1984. godine⁵⁶. Prisutnost arhiva Katoličke crkve u nacionalnim pregledima ukazuje na činjenicu da ih se smatra relevantnim i bitnim u kontekstu hrvatske arhivistike i života arhiva, a između ostaloga, predstavlja i priznanje njihove povijesne i kulturološke važnosti za hrvatsko društvo. Dobar je pokazatelj što su arhivi Katoličke crkve u Hrvatskoj time uključeni u širu arhivističku obitelj hrvatskih arhiva. No, ne smiju se previdjeti i određene prepreke. Jedan od glavnih problema danas je obrazovanje arhivista koji su zaposleni u arhivima Katoličke crkve i ostalih vjerskih zajednica jer gradivo koje se čuva predstavlja „svjedočanstvo od najšireg društvenog, kulturnog, političkog ili znanstvenog karaktera“⁵⁷ te kao takvo treba biti shvaćeno ozbiljno i čuvano stručno i s poštovanjem. Dakle, „značenje arhivskoga gradiva vjerskih zajednica i manjak stručnih djelatnika u tim ustanovama, koji bi mogli odgovoriti svim suvremenim potrebama zaštite i korištenja toga gradiva, upućuje ih na suradnju s javnom arhivskom službom“⁵⁸. Jasno je da na takvu suradnju ne treba gledati kao dokaz neuspjeha arhiva Katoličke crkve da samostalno odgovore na sve suvremene zahtjeve, već ih se može smatrati korakom u pravom smjeru i ohrabriti takvu multilateralnu suradnju iz koje arhivi Katoličke crkve mogu izvući mnoge pouke i smjernice za svoj budući rad i djelovanje. Kako je ranije spomenuto, u Hrvatskoj postoje značajni primjeri suradnje državnih institucija i arhiva Katoličke crkve. Iako Hrvatska funkcionira na primjeru odijeljenosti crkve i države, država je od 1997. godine do danas sklopila više ugovora s Katoličkom crkvom i ostalim vjerskim zajednicama⁵⁹.

⁵⁴ Branka Poropat, „Arhiv Porečke i Pulske biskupije - Poreč: U susret arhivu,” *Vjesnik Istarskog arhiva* 17, (2010): 205, <https://hrcak.srce.hr/96378> (16.7.2020.).

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Dražen Kušen, „Arhivi vjerskih zajednica,” n. dj. 79.

⁵⁷ Ibid., 91.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid., 89.

Dostupnost je uvijek kontroverzan problem jer je u kontekstu arhiva Katoličke crkve dostupno samo ono gradivo koje nije tajnoga ili rezerviranoga značenja⁶⁰. Također, nekim od ugovora, država se obvezala da će vratiti Katoličkoj crkvi matične knjige i ostalo gradivo koje je završilo u državnim arhivima za vrijeme Jugoslavije. To je izazvalo kontroverzu kod dijela državnih arhiva jer se velik dio matičnih knjiga, knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih danas nalazi u državnim arhivima i obuhvaća gradivo koje korisnici često koriste i koje je temelj raznih (osobnih i stručnih) istraživanja⁶¹. Ipak, privatno-javna suradnja i multilateralno uključivanje različitih strana ključ su za daljnji napredak arhiva Katoličke crkve u Hrvatskoj i njihovo veće osamostaljivanje u budućnosti.

3.2. Primjeri iz prakse

U ovom je dijelu cilj dati pregled čuvanja arhivskoga gradiva u arhivima Katoličke crkve u različitim regijama u Hrvatskoj. U svrhu relevantnoga i svrhovitoga prikaza, izabrane su tri različite regije koje su se povijesno nalazile u različitim kulturološkim i političkim kontekstima, a ponekad i različitim državama. Kao „prototip“ arhiva Katoličke crkve uzeti su biskupijski arhivi jer biskupije predstavljaju katoličke ustanove koje svakodnevno rade i ostvaruju kontakt sa zajednicom, a proizvode i bogatu administraciju. Drugim riječima, na primjeru biskupijskih arhiva može se analizirati odnos Katoličke crkve prema arhivskom gradivu i s administrativnoga i s pastoralnoga aspekta. Dat će se sažet pregled praksi, uspjeha, povijesno značajnoga gradiva koje se čuva u arhivima, ali i prepreka s kojima se arhivi Katoličke crkve u Hrvatskoj susreću. Online prisutnost svih biskupijskih arhiva nije uključena u ovaj presjek, već će se raspraviti dalje u radu. Kušen navodi da se arhivsko gradivo katoličke provenijencije u Slavoniji čuva *in situ* od kraja 17. stoljeća, tj. od oslobađanja regije od Osmanlija⁶². Proglašavanje Zagrebačke biskupije nadbiskupijom imalo je presudno značenje za Katoličku crkvu u Slavoniji⁶³ jer se time „Katolička crkva u Hrvatskoj i Slavoniji potpuno osamostalila i oslobodila dotadašnjeg presudnog utjecaja ugarske crkvene organizacije i hijerarhije“⁶⁴. Kušen piše kako je Katolička crkva u Slavoniji bogata župama, ali i redovničkim zajednicama koje imaju značajnu pastoralnu, obrazovno-odgojnu, kulturnu i socijalnu funkciju⁶⁵,

⁶⁰ Dražen Kušen, „Arhivi vjerskih zajednica,” n. dj. 90.

⁶¹ Ibid.

⁶² Dražen Kušen, „Povijesna građa u crkvenim arhivima Slavonije,” n. dj. 134.

⁶³ Ibid., 135.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid., 136.

„tako se na prostoru Slavonije od kraja 17. stoljeća, a pogotovo pod jurisdikcijom hrvatske crkvene hijerarhije od druge polovice 19. stoljeća, radom biskupijskog klera, redovnika i redovnica te katoličkih laika, kroz djelovanje niza različitih crkvenih ustanova, razvija živa pastoralna, kulturna i prosvjetna djelatnost“⁶⁶.

Sveukupno djelovanje Katoličke crkve u Slavoniji obuhvaćeno je u dokumentima koji danas imaju neizmjenjnu povijesnu vrijednost, ne samo jer dočaravaju rad Katoličke crkve u Slavoniji, već i samu Slavoniju kao „geografskog, povijesnog, društvenog i kulturnog konteksta tog djelovanja“⁶⁷. Podaci o arhivima Katoličke crkve u Slavoniji i njenom gradivu mogu se pronaći u Pregledima arhivskih fondova koji su ranije spomenuti, ali iako Kušen piše da je novi Pregled sveobuhvatniji, ti podaci i dalje „nisu cjeloviti, a u pojedinim slučajevima priređeni su od strane imatelja bez dosljedne primjene stručnih arhivističkih kriterija s obzirom na prepoznavanje samoga stvaratelja i stručno arhivističko razlikovanje fondova od zbirki“⁶⁸. Gradivo koje se čuva u arhivima Katoličke crkve u Slavoniji uključuje tekuće spise, ostavštinu istaknutih osoba, imovinsko-pravnu dokumentaciju, financijsku dokumentaciju, a samostanski arhivi čuvaju i ljetopise te nekrologij⁶⁹. Kušen navodi da arhivi Katoličke crkve čuvaju i darovano gradivo koje predstavlja vrijedan povijesni izvor te „trag i dokaz postojanja i djelovanja Katoličke crkve“⁷⁰ jer se ti podaci često odnose na geografiju, demografiju i svakodnevni život slavonskoga stanovništva te njegovoga odnosa s Katoličkom crkvom.

Izdvojen je i primjer arhiva Porečke i Pulske biskupije jer se povijesno nalazio u drugačijem političkom i kulturološkom okruženju, a predstavlja i primjer kako arhivi Katoličke crkve mogu funkcionirati i surađivati s državnim arhivima te prioritizirati stručnost osoblja arhiva. Prvi zapisi arhiva Porečke i Pulske biskupije sežu u 1830. godinu otkada postoje urudžbeni zapisnici za biskupiju. Arhiv od 2009. godine ima zaposlenoga arhivista te malu čitaonicu u kojoj je moguće istraživanje uz odobrenu pisanu zamolbu⁷¹. Prepreke s kojima se arhiv suočava uključuju „uobičajene“ arhivske probleme. Mogu se izdvojiti problemi pronalaska namjenskoga prostora, uspostavljanje sustavnoga sređivanja gradiva, nabave opreme za smještaj te zapošljavanja stručnoga osoblja⁷². Po čemu se ovaj arhiv razlikuje od mnogih je uspješna suradnja s Hrvatskim državnim arhivom i Državnim arhivom u Pazinu te razmatranje

⁶⁶ Dražen Kušen, „Povijesna građa u crkvenim arhivima Slavonije,” n. dj. 136.

⁶⁷ Ibid., 136.

⁶⁸ Ibid., 138.

⁶⁹ Ibid., 139.

⁷⁰ Ibid., 140.

⁷¹ Branka Poropat, „Arhiv Porečke i Pulske biskupije,” n. dj. 199.

⁷² Ibid., 200.

uspješnoga sređivanja gradiva i pronalazak prikladnoga prostora⁷³. Još u doba Jugoslavije, biskupija se navodi kao dobar primjer iz prakse i uložila je najviše napora u sastavljanje internih popisa od svih biskupija u Hrvatskoj⁷⁴. Branka Poropat naglašava i da su od 1970. do 2000. godine Porečka i Pulska biskupija i Državni arhiv surađivali na popisivanju gradiva biskupijskoga i župnih arhiva Istre, a rezultat su sređivanja inventari župnih arhiva s istarskoga područja⁷⁵. Spomenuto je i da su ti inventari imali veliku vrijednost i ulogu u mikrofilmiranju i digitalizaciji matičnih knjiga od 2005. do 2006. godine koja se provodila u Državnom arhivu u Pazinu i Hrvatskom državnom arhivu⁷⁶. Iz primjera Porečke i Pulske biskupije jasno se vidi primjer multilateralnoga uključivanja različitih vjerskih i državnih institucija u svrhu temeljitoga sređivanja arhivskoga gradiva. Zapošljavanjem stručnoga arhivista službeno „započinje s radom Arhiv kao samostalna organizacijska jedinica unutar Biskupije“⁷⁷.

Treći izdvojeni primjer je Nadbiskupijski arhiv Zagreb. Iz toga se primjera također vidi dobra suradnja crkvenih i državnih institucija koja je preživjela izmjene mnogih režima i država. Nadbiskupija je 1914. godine sklopila ugovor s Kraljevskom hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom vladom kojim se određuje da će arhiv Prvostolnoga kaptola biti pohranjen u tadašnjem Kraljevskom zemaljskom arhivu (na adresi Marulićev trg 21 u Zagrebu) narednih 50 godina⁷⁸. Ugovor određuje i tko je zadužen za arhiv, tj. da poseban svećenik, „kojega će izabrati Kaptol, predložiti nadbiskup, a imenovati Vlada, obavlja službu kaptolskog arhivara i metropolitanskog knjižničara“⁷⁹. Razum naglašava da sklopljeni ugovor osigurava da privatno gradivo Nadbiskupije bude dostupno javnosti pod istim uvjetima kao i gradivo državnih institucija⁸⁰. Ta činjenica nalaže da je već početkom dvadesetoga stoljeća došlo do javljanja svijesti o potrebi da gradivo koje se čuva u arhivima Katoličke crkve bude javno dostupno zajednici i znanstvenicima, što je u skladu s pastoralnom ulogom arhiva i idejom da gradivo u idealnom slučaju treba biti dostupno javnosti, a ne samo članovima crkvene hijerarhije ili njezinim bliskim suradnicima. Ugovori su obnovljeni te je Arhiv danas dio Odjela Zagrebačke nadbiskupije u Hrvatskom državnom arhivu, ali je u trajnom vlasništvu same Nadbiskupije. Razum objašnjava da je Arhiv „u trajnom međuodnosu s dvjema sebi nadređenim ustanovama“⁸¹.

⁷³ Branka Poropat, „Arhiv Porečke i Pulske biskupije,” n. dj. 200.

⁷⁴ Ibid., 203.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid., 204.

⁷⁸ Stjepan Razum, „Biskupijski, kaptolski i samostanski arhivi,” n. dj. 104.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Ibid., 106.

⁸¹ Ibid., 105.

Ovi primjeri iz prakse uspješno ilustriraju svijetle točke crkvene arhivistike u Hrvatskoj, ali i probleme koji se čine sveprisutnima u arhivima Katoličke crkve u Hrvatskoj. No, je li situacija slična u SAD-u s obzirom na različite kontekste u kojima su arhivi Katoličke crkve djelovali i djeluju?

4. Arhivi Katoličke crkve u SAD-u

4.1. Kontekst

Arhivi Katoličke crkve u SAD-u razvijali su se u veoma drugačijem kontekstu od arhiva Katoličke crkve u Hrvatskoj. Razlike su prisutne na više razina. Sa sigurnošću se može pretpostaviti da je Katolička crkva u Hrvatskoj imala izravniji odnos s državom iz jednostavnoga razloga što je većinsko stanovništvo u Hrvatskoj uvijek bilo katoličke vjeroispovijesti. Suprotno tome, Katolička crkva u SAD-u otpočetka je bila antagonizirana i marginalizirana zbog sumnje većinski protestantskoga stanovništva u odanost i patriotizam Katolika koji su na novi kontinent u većem broju doselili kasnije. Antikatolički stav dugo je prožimao američku kulturu. Jenkins napominje da je protestantsko društvo Katoličku crkvu smatralo dijametralno suprotnom autentičnom Kršćanstvu, a Papa je smatran antikristom u fundamentalnijim protestantskim krugovima,

„Barem u 19. stoljeću, mnogi Protestanti prihvatili su ideju da je Rimokatolička crkva čudovište kojega prorokuje Otkrivenje, Babilonija velika, 'majka svih bludnica' koja je odjevena u purpurnu i grimiznu boju i drži u ruci 'zlatnu čašu punu gnusoba zemaljskih'. Papa je, očito, Antikrist.”⁸².

Taj stav bio je prisutan i u književnosti, nekad kao glavna tema (jedna od takvih knjiga, *Awful Disclosures of the Hotel Dieu Nunnery*, bila je drugi najpopularniji roman u američkim kolonijama, odmah poslije romana *Čiča Tomina koliba* (eng. *Uncle Tom's Cabin*⁸³)), nekad putem sporednih komentara uklopljenih u cjeloviti tekst romana⁸⁴. Nadalje, SAD i arhivi Katoličke crkve u SAD-u nisu prošli kroz period komunizma kao arhivi Katoličke crkve u

⁸² Philip Jenkins, *The New Anti-Catholicism: The Last Acceptable Prejudice* (Oxford: Oxford University Press, 2003), 24.

⁸³ Marie Anne Pagliarini, "The Pure American Woman and the Wicked Catholic Priest: An Analysis of Anti-Catholic Literature in Antebellum America", *Religion and American Culture: A Journal of Interpretation* 9, no. 1 (1999): 99, doi:10.2307/1123928.

⁸⁴ Antikatolička atmosfera prisutna je u američkoj književnosti i kao sporedna tema. Kao dobar primjer izdvaja se roman *Hope Leslie* autorice Catherine Marie Sedgwick u kojem se insinuiru da je antikatolički stav protestantskoga stanovništva bijele rase bio općeprihvaćen u 19. stoljeću. Ovdje se iznosi par primjera iz romana *Hope Leslie*, koje je prevela autorica ovoga diplomskoga rada: „Sačuvaj Bože da takav skandal priuštimo našoj zemlji. Istina je, poznavao sam mnogo neupućenih sinova Rimokatoličke crkve koji bi se olako zakleli u dio Svetog pisma, a u raspelo ne bi smjeli, što jasno pokazuje da je kod takvih praznovjerje jače od vjere”; „Izvadila je raspelo – Everell joj došapne, 'molim te, sakrij to, Magawisca, inače su ti svi naponi bili uzalud'. Magawisca odmahne glavom i podigne raspelo. 'Spusti taj idolopoklonički simbol' rekao je Guverner. 'Nesumnjivo je pala pod utjecaj katoličkih čarolija' šapne jedan od izaslanika; 'Francuski svećenici ispleli su svoje mreže diljem zapadnih šuma““. Sedgwick, Catharine Maria, *Hope Leslie, Or, Early Times In The Massachusetts*, ed. Mary Kelley (New Brunswick: Rutgers Univ. Press, 2003), 289, 290.

Hrvatskoj. Komunizam također nije bio naklonjen Katoličkoj crkvi, iako ne isključivo njoj, već svim vjerskim zajednicama i religiji općenito na ideološkoj razini. Ta dva „antikatolička“ stava ipak je teško usporediti jer je američko protestantsko društvo „doselilo“ na novi kontinent s već ukorijenjenim antikatoličkim stavom koji seže u doba Reformacije u Europi. Zaključuje se da je taj stav samo nadograđen u kolonijama i SAD-u 19. stoljeća i da su Katolici doselili na kontinent koji im otpočetak nije bio naklonjen u vjerskom kontekstu. Suprotno tome, hrvatsko je društvo „odraslo“ s pozitivnim stavom prema Katoličkoj crkvi i bilo joj je privrženo sve do dolaska komunizma na vlast. Dakle, na antikatolički stav u Hrvatskoj možemo gledati kao na povijesnu anomaliju, dok je antikaticizam u SAD-u bio *pravilo* otpočetak, pa sve do nedavno, iako neki drže da je prešutno prisutan i danas⁸⁵. Nesumnjivo je stoga da su i arhivi Katoličke crkve imali manje utjecaja u SAD-u te da su bili i manje vidljivi od arhiva Katoličke crkve u Hrvatskoj. Nisu bili svjedoci kretanja i disanja cijeloga naroda već su bili fokusirani na zajednicu Katolika u većinski Protestantskom društvu. Ta je dinamika dijametralno drugačija od one u Hrvatskoj, gdje Katolička crkva i u sekularnom, suvremenom dobu ima veliku prisutnost u svakodnevnom životu mnogih građana, a u povijesti je prisutnost Katoličke crkve i njezin utjecaj na društvo ovih prostora gotovo neosporiv. Nevezano za stav prema Katoličkoj crkvi, dva su društva sama po sebi vrlo drugačija. Hrvatsko je društvo od početka bilo homogenije od američkoga, koje je u svojoj srži zamišljeno kao najuspješniji eksperiment različitosti. Ta različitost, iako nije uvijek bila prihvaćena od strane dominantnoga društva, uvijek je bila nešto čemu je SAD kroz svoj Ustav težio, zasad nedohvatljivi ideal. Iako se Katolička crkva u SAD-u, i arhivi Katoličke crkve zajedno s njom, razvijala u okruženju koje joj otpočetak nije bilo naklonjeno, pitanje ostaje je li ih to spriječilo da svojim radom napreduju i je li uzrokovalo neku vrstu zaostajanja za arhivima Katoličke crkve u državama u kojima je Katolička crkva duže prisutna i u društvima čiji su članovi većim dijelom katoličke vjeroispovijesti.

4.2. Arhivi

Američki su biskupi održali prvi sastanak 1810. godine i utvrdili da je nužno osigurati da se revno vode registri i knjige krštenih, vjenčanih i umrlih. Browne navodi da je Katolička crkva po arhivističkim mjerilima najuspješnija bila baš u toj sferi „duhovnoga knjigovodstva“ (eng. spiritual bookkeeping)⁸⁶ te da postoje indicije da je arhivistička tradicija Katoličke crkve u

⁸⁵ Philip Jenkins, *The New Anti-Catholicism*, n. dj. 24.

⁸⁶ Henry J Browne, “The American Catholic Archival Tradition,” *The American Archivist* 14, br. 2 (1951): 133, <https://www.jstor.org/stable/40288981> (16.7.2020.).

SAD-u imala dva smjera koja je ponekad teško bilo razlučiti, „arhivi za povjesničara“ (eng. archives for the historian) i „arhivi za administratora“ (eng. archives for the administrator) od kojih je prva bila dominantna u praksi, a druga u teoriji⁸⁷. Browne navodi da je čovjek oblikovao prvu od sestrinskih tradicija, dok su Kanonsko pravo i propisi stvorili drugu, „čak i u slučajevima uništavanja zapisa američki su Katolici priznavali primat arhivskoga gradiva, 'Nema dokumenta, nema povijesti'“⁸⁸. Katolici po prvi put masovno počinju pristizati u SAD u 19. stoljeću. Browne piše 1951. godine da zajednice katoličkih vjernika u 19. stoljeću, čiji se broj rapidno povećavao u to doba, nisu ostavile za sobom veliku količinu gradiva ili pisanoga traga jer su ih sačinjavali siromašni doseljenici, „iza života siromašnih ljudi rijetko ostaju zapisi“⁸⁹. O'Toole također navodi da bi svaka rasprava o arhivima Katoličke crkve u SAD-u u 19. stoljeću uključivala eventualno šačicu biskupijskih arhivističkih programa i rad pojedinih arhivista, dok najbolji primjer čuvanja arhivskoga gradiva predstavlja Sveučilište Notre Dame kao tada najbolji i najdostupniji izvor biskupijskih zapisa u državi⁹⁰. U katoličkoj arhivskoj tradiciji u SAD-u važnu su ulogu igrali pojedinci, što je, slučajno ili ne, u skladu s idejom individualizma koja prožima američko društvo od njegova početka. Sudbina arhiva Katoličke crkve u SAD-u jedno je vrijeme dijelom počivala na kolekcionarima koji su često bili laici, a ne dio svećenstva⁹¹. Jedan od njih, profesor Sveučilišta Notre Dame imena James Farnham Edwards, imao je viziju za „Katoličke arhive Amerike“ (eng. Catholic Archives of America), a kako bi je ostvario trudio se sačuvati i učiniti dostupnima znanstvenicima niz jedinica biskupijskoga gradiva iz New Orleansa, Detroita i Cincinatija⁹². Edwards je zastupao tradiciju „arhiva za povjesničare“ koja je zanemarila crkvene presedane koji su od 16. stoljeća veliku pažnju posvećivali važnosti biskupa u čuvanju gradiva pojedine biskupije⁹³. Browne navode da je tada postojao jaz između tradicije fokusirane na povjesničare, „tradicije koja bi američke crkvene arhive učinila isključivo lovištem za povjesničare“⁹⁴ i druge tradicije koja je uključivala zaokruženiji koncept koji na crkvene arhive gleda kroz kontekst administracije, „zaokruženiji koncept koji drži da su arhivi prvo alat administracije, čak i ako se ne koriste u tu svrhu jednako često kao što se koriste kao pomoćnici povijesti“⁹⁵. Taj jaz između povijesnih i administrativnih aspekata crkvenih arhiva premostio je biskup Michael A. Corrigan, koji je

⁸⁷ Henry J Browne, “The American Catholic Archival Tradition,” n. dj. 128.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid., 129.

⁹⁰ James O'Toole, “Catholic Diocesan Archives: A Renaissance in Progress,” n. dj. 284.

⁹¹ Henry J Browne, “The American Catholic Archival Tradition,” n. dj. 130.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid., 131.

⁹⁵ Ibid., 131-132.

formulirao administrativnu tradiciju službenih zapisa⁹⁶, i njegov poznanik nadbiskup Bayley⁹⁷. Corrigan je zapisao da podržava Bayleyja u namjeri da uspostavi *red* u arhivima Katoličke crkve kojima se dotad nije posvećivalo previše pozornosti, „Nadbiskup ima ideju da prikupi i spasi od zaborava, fragmente rane katoličke povijesti u SAD-u koji su razbacani po ormarićima i prašnjavim kutovima Baltimora; Podržao sam ga u tome⁹⁸. Corrigan je držao kako se Katolička crkva u Americi neodgovorno ponaša prema svojem dokumentarnom i arhivskom gradivu, „prema starim papirima odnosilo se kao prema nečemu što je korisno samo za potpaljivanje vatre ili prodaju“⁹⁹. Rad spomenutih pojedinaca po prvi je put pokrenuo lavinu svijesti o arhivima Katoličke crkve na široj institucionalnoj razini. Stoga su, 1883. godine biskupi iz savezne države New York odredili da je potrebno čuvati i dokumente te zapise biskupskih vizitacija, a odredili su i da se u župama imaju čuvati zapisi o misijama Crkve, napretku i objektima u vlasništvu Katoličke crkve te prihodima i rashodima¹⁰⁰. Browne piše kako je napredak tekao od pojedinaca preko regionalnih odluka do nacionalne razine, „U tim njujorškim proglasima krio se izraz američke katoličke tradicije „arhiva za administratora“ koji je sažeto i po prvi put iznesen na nacionalnoj razini tijekom Trećega planarnoga koncila u Baltimoru 1884. godine“¹⁰¹. Također, u to se doba, inspirirana Papom Benediktom XIII i njegovom publikacijom *Maxima vigilantia*, javlja i težnja da svaki biskup osigura mjesto za čuvanje i sređivanje svjetovnih i duhovnih spisa¹⁰². Govoreći o dominantnom stavu prema arhivima Katoličke crkve Browne bilježi:

„Sudbina američke Katoličke crkve uzrokovala je da unatoč svom zakonodavstvu koje ne upliće ili spominje povijest, naslijedi ideju da arhivi sadrže *stare* papire i da iz tog razloga predstavljaju škrinju s blagom koja zanima samo povjesničare i ljubitelje starina. Ako i probude interes u crkvenim poglavarima, to je najčešće jer poglavari vide kulturnu, povijesnu, ponekad čak i stvarnu ili zamišljenu apologetsku važnost u zapisima iz prošlosti“¹⁰³.

Ta ideja vjerojatno proizlazi iz činjenice da biskupijski arhivi tijekom 19. stoljeća nisu razlikovali službene i osobne spise te se može smatrati da nisu imali velikoga utjecaja na administrativno *iskustvo* biskupija¹⁰⁴. Dakle, tradicija arhiva američkih katoličkih institucija,

⁹⁶ Henry J Browne, „The American Catholic Archival Tradition,” n. dj. 133.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Citirano u Browne, 132.

⁹⁹ Citirano u Browne, 133.

¹⁰⁰ Henry J Browne, „The American Catholic Archival Tradition,” n. dj. 134.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ibid., 135.

¹⁰³ Ibid., 137.

¹⁰⁴ Ibid.

ostaje velikim dijelom „obiteljska tajna“ sve do polovice dvadesetoga stoljeća¹⁰⁵. Suprotno tome nalaze se arhivi Katoličke crkve u kanadskoj provinciji Quebec „gdje se ne nalaze pisma isprepletena glasinama već brojni registri i ostali dokazi brižnoga čuvanja jedino službenih dokumenata tijekom dužega vremenskoga perioda“¹⁰⁶. Razlika u razini organizacije arhiva u Americi i dominantno katoličkom Quebecu moguće je objasniti činjenicom da su se arhivi provincije Quebec razvijali u puno homogenijem, dominantno francuskom, kontekstu te kontekstu koji je bio naklonjen katoličkoj tradiciji. U tom smislu, Quebec je sličniji Hrvatskoj nego SAD-u. Browne navodi da je polovicom 20. stoljeća došlo do promjene i zaokreta u dobrom smjeru jer su se zaposlenici arhiva Katoličke crkve u SAD-u počeli obrazovati o arhivističkim tehnikama i principima te dodaje da to upućuje na činjenicu da se javio novi interes za arhive Katoličke crkve, „Arhivi Katoličke crkve mogu to shvatiti kao indikaciju ne samo sve većega interesa, nego i činjenice da moraju što ranije krenuti s oblikovanjem i objavljivanjem svojih tradicija u katoličkim krugovima“¹⁰⁷. Browne također 1951. godine poziva na dodatnu modernizaciju i naglašava da je ona nužna, „ponajviše birkoracije veliki američkih biskupija trebaju učiti od države i poslovnoga svijeta kako bi riješili svoj problem arhiva u budućnosti tako što će sagledati problem s upravljanjem zapisima koji vlada u sadašnjosti“¹⁰⁸. Stavljanje naglaska na „poslovni svijet“ (eng. business) i poduzetnički pristup arhivima Katoličke crkve moguće je povezati s kapitalističkim kontekstom unutar kojega su djelovali. Takav naglasak izostao je u Hrvatskoj, pogotovo u to doba (druga polovica 20. stoljeća) zbog dijametralno drugačijega ekonomskoga i političkoga konteksta koji je prevladavao na području Hrvatske u to doba. Drugim riječima, Katolička crkva u Hrvatskoj nije bila usmjerena na kapitalistička rješenja za arhivističke probleme u drugoj polovici 20. stoljeća. Govoreći o arhivima Katoličke crkve u SAD-u, Browne također poziva na pomirenje povijesne katoličke tradicije i moderne američke prakse te naglašava da se arhiviste treba gledati ne samo kao sluge povijesne istine, već kao čuvare sjećanja crkvenih institucija jer su u tom smislu oni sluge sluga Božjih¹⁰⁹. No, sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća dolazi do zaokreta ili, kako O'Toole objašnjava taj fenomen, „renesanse“ crkvene arhivistike – „došlo je do buđenja interesa za arhive Katoličke crkve općenito“¹¹⁰. Dok su arhivi Katoličke crkve prije bili obična *skladišta* spisa, u drugoj polovici 20. stoljeća oni postaju

¹⁰⁵ Henry J Browne, “The American Catholic Archival Tradition,” n. dj. 137.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Ibid., 138.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ibid., 139.

¹¹⁰ James O'Toole, “Catholic Diocesan Archives: A Renaissance in Progress,” n.dj. 284.

funkcionalni centri u kojima se može doći do mnogih informacija¹¹¹. Neki od alata kojima se struka koristila kako bi pokrenula i održala taj interes bili su newsletteri, sponzoriranje projekata, izdavačka djelatnost¹¹². Inicijativa koju su arhivi preuzeli može se smatrati prvom verzijom marketinga arhiva Katoličke crkve i njihovoga jasnoga usmjerenja koje je posebno vidljivo u današnjem digitalnom dobu kad određen dio arhiva Katoličke crkve u SAD-u ima jasno definiranu ciljnu skupinu korisnika kojima pokušavaju izaći u susret preko svojih web stranica, što će se raspraviti dalje u radu.

Počeci su ipak bili skromni. U Vodiču arhiva i rukopisnih zbirki SAD-a (eng. *Guide to Archives and Manuscripts in the United States*) iz 1961. godine pojavljuju se samo četiri američke biskupije iako ih je u to vrijeme bilo oko 170, „u praktičnom smislu, biskupijski arhivi činili su se nepostojećima 1961. godine“¹¹³. Već 1978. godine u Direktoriju arhiva i rukopisa u Sjedinjenim Američkim Državama (eng. *The Directory of Archives and Manuscripts in the United States*) koji je izdala Nacionalna komisija za povijesna izdanja i zapise (eng. *National Historical Publications & Records Commission*) nalaze se 34 biskupijska arhiva čija je količina gradiva jako varirala, ali O'Toole napominje da je napredak koji se dogodio u tih sedamnaest godina između dvije publikacije neosporiv, „u sedamnaest godina koliko je prošlo od izlaska Hamerovoga Vodiča i Direktorija Nacionalne komisije, biskupijski arhivi američke Katoličke crkve doista su napredovali“¹¹⁴. Dokaz povećanoga interesa za biskupijske arhive predstavlja i sastanak i radionica arhivista zaposlenih u biskupijskim arhivima koja je održana 1979. godine i kojoj su prisustvovali predstavnici više od četvrtine biskupija te gdje su se po prvi puta razmjenjivale ideje i informacije te primjeri i iskustva iz prakse¹¹⁵. Najvažniji dokument o arhivima Katoličke crkve u SAD-u je Dokument o crkvenim arhivima (eng. *Document on Ecclesiastical Archives*) iz 1974. godine koji je izdala biskupska konferencija američkih biskupa¹¹⁶. U Dokumentu se priznaje da američka povijest dotad nije mogla biti dovoljno istražena jer znanstvenici nisu imali mogućnost koristiti neke važne izvore koji su se čuvali u arhivima Katoličke crkve, ali nisu bili dostupni javnosti. Kako bi se situacija promijenila, biskupi se zalažu za zapošljavanje stručnoga osoblja i osposobljavanje postojećega osoblja arhiva, potiču napore da se omogući pristup gradivu. Također, Dokument o crkvenim arhivima potaknuo je mnoge biskupije da pokrenu svoje arhive i arhivističke

¹¹¹ Peter E Hogan, “Toward a Black Catholic Archives.” *U.S. Catholic Historian* 5, br. 1 (1986): 92, <https://www.jstor.org/stable/25153746> (16.7.2020.).

¹¹² James O'Toole, “Catholic Diocesan Archives: A Renaissance in Progress,” n. dj. 284.

¹¹³ *Ibid.*, 285.

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ *Ibid.*, 286.

programe i napore te arhiviste da se uključe u nacionalne udruge arhivista SAD-a¹¹⁷. O'Toole navodi da većina biskupijskih arhiva sadrži osobne zbirke pojedinih biskupa i da one čine okosnicu gradiva tih arhiva jer je tijekom 19. stoljeća administracija bila veoma ograničena i personalizirana, „što je radio biskup, radila je biskupija“¹¹⁸ i stoga to gradivo čine ponajviše pisma, bilježnice s propovijedima, dnevnici, financijski spisi, itd. Najčešće gradivo biskupijskih arhiva predstavljaju spisi o organizacijskoj strukturi, financijama, administraciji i ostali spisi koji su nekoć imali određenu administrativnu ulogu te informacije o karitativnoj i obrazovnoj djelatnosti biskupija¹¹⁹. Iako je gradivo koje se čuva po biskupijskim arhivima svugdje iste ili slične prirode, razvili su se različiti pristupi čuvanju toga gradiva, npr. neke biskupije preuzimaju svu odgovornost za svoje arhive, „ohrabruje broj biskupija koje su odlučile zaposliti arhivara na puno radno vrijeme, iako većina i dalje zapošljava djelatnike arhiva na pola radnoga vremena“¹²⁰. Velik dio arhivara čine klerici, ali udio laika također nije zanemariv. O'Toole također navodi da svaki arhivistički program ima svoj pristup organiziranju i opisu zapisa, u okviru profesionalnih pravila te su katalozi, inventari, registri, i ostala obavijesna pomagala prilagođena prirodi i zahtjevima određene skupine¹²¹. Isto kao i u Hrvatskoj, arhivi Katoličke crkve u SAD-u imaju reputaciju da je gradivo rijetko javno dostupno i da Katolička crkva svoje gradivo voli držati skrivenim od javnosti, „mnogi službenici unutar crkve često su naglašavali privatnu prirodu gradiva i bojali se privući pretjeranu i nepoželjnu pažnju na radnje svojih prethodnika koje nisu bile posve časne“¹²². Pa ipak, O'Toole tvrdi da taj stav prema arhivima Katoličke crkve nije potpuno opravdan te navodi da je 1974. godine biskupska konferencija govorila protiv te *tradicije* koja bi ograničila pristup gradivu koje se čuva u arhivima Katoličke crkve i da se od sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća potiče ograničavanje pristupa samo onom gradivu koje sadrži osjetljive informacije, npr. osobne informacije osoba koje su još žive¹²³. Iako većina biskupija brine o gradivu unutar svoje ustanove, neke su odlučile gradivo predati nekom sveučilištu, npr. biskupije Newark i New Jersey¹²⁴. O'Toole naglašava da to nekad može dovesti do kompromitiranja integriteta određenoga fonda jer se administrativno gradivo biskupije čuva na sveučilištu, dok se osobni i povjerljivi zapisi čuvaju u biskupiji¹²⁵. Hibridna opcija, tj.

¹¹⁷ James O'Toole, “Catholic Diocesan Archives: A Renaissance in Progress,” n. dj. 287.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Ibid., 288.

¹²⁰ Ibid., 289.

¹²¹ Ibid.

¹²² Ibid., 290.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid., 291.

kombinacija između brige biskupije o gradivu i uključivanja vanjske ustanove, stvorena je u Teksasu pod nazivom Katolički arhivi Teksasa (eng. Texas Catholic Archives) koji su počeli u obliku centraliziranoga repozitorija za spise iz 11 teksaških biskupija, ali od 1974. godine svaka od biskupija postavlja jednoga arhivista i preuzima odgovornost za svoje gradivo¹²⁶. Katolički arhivi Teksasa predstavljaju i jedan od najboljih izvora za istraživanje povijesti američkoga jugozapada, „Gradivo Katoličkih arhiva Teksasa obuhvaća gotovo četiri stoljeća razvoja Katolicizma u jugozapadnom dijelu SAD-a i sjevernom Meksiku“¹²⁷. Katolički arhivi Teksasa surađuju s biskupijama u Teksasu, ali i drugim kulturnim i povijesnim institucijama koje djeluju u Teksasu. Nije neobično što je takav pothvat razvijen i uspješan upravo u državi Teksas, koja je oduvijek imala veliku katoličku prisutnost i dugo je bila pod utjecajem španjolske katoličke tradicije. Također, specifična za američki kontekst je i činjenica da su arhivisti Katoličkih arhiva Teksasa morali putovati u Europu kako bi saznali više o katoličkim misijama, o životima prvih teksaških biskupa, došli do njihovih osobnih spisa i upoznali svoje gradivo bolje¹²⁸. Suprotno tome, jasno je da se hrvatski biskupi ne moraju otisnuti na interkontinentalno putovanje kako bi saznali više o kontekstu u kojem je određeno gradivo nastalo i o povijesti svoje biskupije. Katolički arhivi Teksasa još su 1986. godine dobili novi prostor za skladištenje gradiva, čitaonicu, sistem za kontroliranje vlage u zraku i drugu opremu te profesionalnog arhivista¹²⁹. Od 1980. godine u Katoličkim arhivima Teksasa čuva se gradivo biskupijske konferencije Teksasa i time Arhivi postaju regionalni centar za očuvanje lokalne katoličke povijesti, a dio gradiva Arhiva bio je dostupan na Internetu već 1998. godine¹³⁰. Katolički arhivi Teksasa predstavljaju rezultat uloženoga napora cijele katoličke zajednice u Teksasu, od konferencije teksaških biskupa, organizacije Texas Knights of Columbus, do podrške lokalnih katoličkih povijesnih organizacija te zanimanja i interesa katoličkih povjesničara – Perzynska napominje da su svi spomenuti čimbenici učinili Katoličke arhive Teksasa jednim od reprezentativnijih repozitorija katoličke misli i rada u SAD-u¹³¹. Uspješna suradnja ostvarila se s Katoličkim povijesnim društvom Teksasa (eng. Texas Catholic Historical Society) koje je sponzoriralo izdavačku djelatnost Katoličkih arhiva Teksasa, od čega je jedan od izdanih časopisa još devedesetih godina bio dostupan i u *online* verziji, a

¹²⁶ James O'Toole, "Catholic Diocesan Archives: A Renaissance in Progress," n. dj. 292.

¹²⁷ Kinga Perzynska, "Catholic Archives of Texas: Sense and Sensibility of Catholic History Preservation and Research," *U.S. Catholic Historian* 16, br. 1 (1998): 35, <https://www.jstor.org/stable/25154620> (16.7.2020.).

¹²⁸ *Ibid.*, 41.

¹²⁹ *Ibid.*, 43.

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ *Ibid.*, 45.

Katolički arhivi Teksasa skupa su s Društvom organizirali i radionice za crkvene arhiviste¹³². Početkom osamdesetih godina 20. stoljeća, biskupijski arhivi Katoličke crkve u SAD-u predstavljaju najoptimističniju sliku u američkoj arhivističkoj profesiji¹³³. Primjećuje se da multilateralna suradnja u Teksasu izgleda drugačije od ranije spomenutih hrvatskih primjera iz kojih se vidi suradnja na relaciji crkva – država. Naime, ovaj američki primjer uključuje i lokalne udruge, predstavlja kompleksnu mrežu *suradnje*. S druge strane, u Hrvatskoj je suradnja najčešće okrenuta prema državnim institucijama, tj. državni arhivi pomažu arhivima Katoličke crkve ili surađuju s njima na projektima, suradnja se odvija na potezu između biskupijskog i državnog arhiva. Taj fenomen moguće je razumjeti ako se uzmu u obzir razlike u doseg državnih i javnih institucija u dvije države i ako se prihvati ideja da je Katolička crkva u SAD-u morala biti snalažljivija pri traženju partnera jer je djelovala na „tuđem“ terenu.

Iako su izdvojene dobre strane arhiva Katoličke crkve u SAD-u, O'Toole ipak spominje da postoje određeni problemi, uzrokovani neaktivnošću biskupa i kancelara u prošlosti, nedostatkom obrazovanoga kadra, nemogućnošću da se osiguraju dovoljna sredstva za napredak arhiva Katoličke crkve, itd. „mnogi crkveni službenici nemaju povijesnu svijest koja bi ih navela da cijene arhive i arhivističke pothvate“¹³⁴. Iz navedenoga se može zaključiti da problem profesionalizma i shvaćanja arhiva za ozbiljno prožima sveukupnu domenu crkvene arhivistike u SAD-u, ali da je „renesansa“ u američkoj crkvenoj arhivistici ipak neosporiva te su ti arhivi u određenim aspektima, pogotovo tehnološkom doseg, dostigli i prestigli države sa dužom katoličkom tradicijom.

4.3. Specifičnosti

Iako se može zaključiti da su arhivi Katoličke crkve u SAD-u i Hrvatskoj po mnogočemu slični, čuvaju sličnu vrstu gradiva, susreću se sa sličnim, ranije spomenutim problemima (dostupnost gradiva, nedostatak stručnoga arhivističkoga kadra itd.), postoje i mnoge različitosti. Razlika u političko-ekonomskom i kulturološkom kontekstu ukratko je raspravljena ranije u radu. Katolička crkva u SAD-u razvijala se u mnogo heterogenijem društvu koje joj nije uvijek bilo naklonjeno, dok je Katolička crkva u pravilu kroz hrvatsku povijest imala dominantnu ulogu i nije bila društveno, pravno i politički marginalizirana. Također, osim društva općenito, sama katolička zajednica u SAD-u mnogo je heterogenija i kompleksnija od one u Hrvatskoj i mnoge su različite zajednice doprinijele stvaranju katoličkoga mozaika u SAD-u. Potrebno je

¹³² Kinga Perzynska, “Catholic Archives of Texas,” n. dj. 45.

¹³³ James O'Toole, “Catholic Diocesan Archives: A Renaissance in Progress,” n. dj. 292.

¹³⁴ Ibid.

raspraviti utjecaj afro-američke kulture i njenoga doprinosa arhivima Katoličke crkve u SAD-u. Hogan piše da je u drugoj polovici 20. stoljeća došlo do povećanoga interesa za istraživanje porijekla kod američkih Katolika svih rasa, a taj je interes uzrokovan sazrijevanjem Katoličke crkve u Americi i afro-američke zajednice unutar katoličke obitelji¹³⁵. Osamdesetih se godina prepoznala potreba za jedinstvenim izvorom informacija o Afro-amerikancima Katolicima i njihovoj zajednici jer je ta zajednica dotad bila *nevidljiva*, žrtva tzv. sindroma „nevidljivoga čovjeka“¹³⁶. Hogan objašnjava tu ideju nevidljivosti na sljedeći način:

„pojedino gradivo u arhivima rijetko ima oznaku da određena osoba ili događaj uključuju afro-američke Katolike, izravno ili neizravno. To od istraživača zahtjeva znanje o osobama, kretanjima i događajima, što naizgled nebitan komad papira čini dijelom slagalice koju osoba slaže kako bi rekonstruirala prošlost“¹³⁷.

Centri za istraživanje afro-američke katoličke povijesti uključuju arhive Sveučilišta Marquette, a bitnu je ulogu osamdesetih godina igralo i Sveučilište Xavier, koje je predstavljalo jedino afro-američko katoličko sveučilište u SAD-u¹³⁸. Interes za afro-američku katoličku povijest i arhivsko gradivo probudila je i činjenica da su mnoge biskupije tih godina uvele poziciju vikara za afro-američke Katolike, i odjele poput afro-američkih sekretarijata. Najstarije se gradivo nalazi u samostanu Sestara Providnosti (eng. Oblate Sisters of Providence) u Baltimoru, a seže u rano 19. stoljeće i obuhvaća gradivo o misijama širom SAD-a, ali i Kubi i srednjoj Americi¹³⁹. Relevantno gradivo najviše je dostupno u arhivima biskupija u kojima Afro-amerikanci čine visok postotak vjernika (npr. Baltimore), ali i u arhivima muških i ženskih redova koji su radili sa afro-američkim zajednicama u SAD-u¹⁴⁰. Hogan tijekom osamdesetih godina 20. stoljeća piše da je arhivsko gradivo relevantno za Katolike Afro-Amerikance velikim dijelom neistraženo, „istraživači su tek zagrebali površinu kad govorimo o podacima o afro-američkim Katolicima u biskupijskim arhivima, koji postaju sve dostupniji, ili arhivima Američke biskupske konferencije“¹⁴¹. Pa ipak, postoje centri koji su uže posvećeni gradivu relevantnom za Afro-amerikance. Jedan od njih je arhiv naziva Josephite Archives koji je posvećen afro-američkoj katoličkoj baštini,

¹³⁵ Peter E Hogan, “Toward a Black Catholic Archives,” n. dj. 91.

¹³⁶ Ibid., 92.

¹³⁷ Ibid., 93.

¹³⁸ Ibid., 95.

¹³⁹ Ibid., 97.

¹⁴⁰ Ibid., 96.

¹⁴¹ Ibid., 97.

„Arhiv također sadrži zapise, knjige, biltene, osmrtnice, programe, fotografije, spomenare i sve vrste uspomena koje su generirale naše župe, škole i ostale institucije u kojima djelujemo ili kojima služimo. Velik dio gradiva posvećen je afro-američkoj katoličkoj povijesti, afro-američkoj povijesti“¹⁴².

Hogan drži da napredak ovisi o kontinuiranom radu biskupijskih i religijskih zajednica i njihovih arhivista na organiziranju i otvaranju zbirki korisnicima¹⁴³. U tom smislu arhivi Katoličke crkve ostaju *dosljedni* svom glavnom kamenu spoticanja kroz povijest, omogućavanju pristupa gradivu koje čuvaju.

¹⁴² “Archives”, Society of St. Joseph of the Sacred Heart, <https://www.josephites.org/archives/> (16.7.2020.).

¹⁴³ Peter E Hogan, “Toward a Black Catholic Archives,” n. dj. 102.

5. SAD vs. Hrvatska – kako je danas?

Spomenuto je da arhivi Katoličke crkve u Hrvatskoj i SAD-u po svojim biskupijama, župama, samostanima i sveučilištima čuvaju slično gradivo, iako su se razvijali u različitim kontekstima. Iako se može pretpostaviti da je Katolička crkva u Hrvatskoj, zajedno s njezinim arhivima, imala veću ulogu i utjecaj u kulturi i svakodnevnom životu šire zajednice koja je većinski bila katolička, dok je utjecaj Katoličke crkve u SAD-u bio vezan za užu zajednicu Katolika u SAD-u koji su obitavali u širem protestantskom okruženju, čini se da arhive u SAD-u to nije spriječilo u razvoju i napredovanju. Državne institucije više su zanimanja posvetile Katoličkoj crkvi i njenim arhivima u Hrvatskoj jer je njezin utjecaj i doseg bio puno širi na ovim prostorima. No, kakvo je stanje danas? Arhivi Katoličke crkve obuhvaćaju širi spektar arhiva, sveučilišne, samostanske, župne i biskupijske, ipak usporedbu je najlakše i najobjektivnije provesti kroz analizu biskupijskih arhiva. Organizacija biskupija i hijerarhija ista je u dvije države, dok bi npr. analizom samostanskih arhiva teže došli do objektivne slike jer su redovničke zajednice različito zastupljene u SAD-u i Hrvatskoj, djeluju po različitim internim pravilima itd. Stoga će se u ovom dijelu raspraviti današnje stanje biskupijskih arhiva kako bi se dobila što objektivnija slika sveukupnoga stanja arhiva Katoličke crkve u te dvije države.

Dva usporediva istraživanja provedena su u Hrvatskoj i SAD-u. U oba istraživanja arhivima je poslan upitnik kojim se saznaje više o njihovom unutrašnjem uređenju, odnosu s korisnicima i radu. Hrvatsko istraživanje proveo je Stjepan Razum koji je u svom istraživanju o stanju u biskupijskim arhivima u Hrvatskoj poslao upitnik s 15 pitanja svim biskupijskim arhivima¹⁴⁴. Ovdje će se sažeti odgovori na relevantna pitanja koja se kasnije može usporediti s rezultatima sličnoga istraživanja iz SAD-a. Bitno je naglasiti da je devet hrvatskih biskupija poslalo svoj odgovor, a osam nije. Odgovor na prvo pitanje - ima li biskupija uređenu arhivsku službu, tj. zaposlenog arhivista - osam je biskupija odgovorilo potvrdno, a dvije biskupije imaju dva ili više arhivista¹⁴⁵. Što se drugoga pitanja tiče - postoji li čitaonica - dvije od devet biskupija nemaju čitaonicu¹⁴⁶. Radno vrijeme za stranke varira od određenoga, ali ne navedenoga, šest satnoga, sedam satnoga i osam satnoga¹⁴⁷. Zagrebačka je biskupija daleko ispred ostalih po pitanju prosječnoga broja godišnjih posjetitelja. To je u skladu s općenitom situacijom i centralizacijom vjerskih i sekularnih institucija u glavnom gradu u Hrvatskoj. Na pitanje „Od

¹⁴⁴ Stjepan Razum, "Biskupijski arhivi u Hrvatskoj," u *46. savjetovanje Hrvatskog arhivističkog društva Specijalizirani arhivi i zbirke gradiva izvan arhiva, Varaždin, 17-19. listopada 2012*, ur. Silvija Babić (Varaždin: Hrvatsko arhivističko društvo, 2012), 40-41.

¹⁴⁵ Ibid., 53.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid.

kada (od koje godine) biskupija ima zaposlenog arhivista“ Razum piše da općenito u Hrvatskoj postoji tendencija rasta korištenja arhiva, „Taj rast je u izravnom suodnosu s postojanjem zaposlenih arhivista. Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu ima već više od jednog stoljeća zaposlenog arhivista, iz čega proizlazi i veća korištenost gradiva. Drugi arhivi su u tom pogledu na početku”¹⁴⁸ i svoje su arhiviste dobili u drugoj polovici 20. stoljeća ili početkom 21. stoljeća¹⁴⁹. Dvije biskupije imaju ugovor s nadležnim državnim arhivima, a arhivističke službe većinom skrbe za biskupijsko gradivo, neke vrše nadzor i nad gradivom koje se stvara u pojedinim župama, dok mlađe biskupije ne vrše nadzor¹⁵⁰. Bitno je napomenuti da se u svim arhivima gradivo sređuje u skladu s načelima arhivističke struke, tj. po principu porijekla (provenijencije) te pripadnosti (pertinencije), „poštuju se, dakle, pojedine cjeline (fondovi i zbirke)”¹⁵¹. Na pitanje o obavijesnim pomagalima Razum navodi da su svi arhivi (osim pet najmlađih biskupija) popisani u Pregledu arhivskih fondova iz 2006. godine, ali iako pojedini arhivi imaju svoja obavijesna pomagala, „Stanje u tom pogledu ipak nije zadovoljavajuće. Popisi pojedinih arhivskih cjelina nalaze se samo u čitaonicama nekih arhiva, a vrlo su rijetki slučajevi da su popisi i objavljeni”¹⁵². Po količini gradiva, kao i po korištenju, Zagreb je daleko ispred ostalih arhiva, a tri arhiva nisu još utvrdila koliko dužnih metara gradiva posjeduju¹⁵³. Već je spomenuto da su nakon više stoljeća borbe, Katolička crkva u SAD-u i njezini arhivi dvadeseto stoljeće priveli kraju vrlo uspješno i u optimističnom tonu. No, je li se slavilo prerano? Jesu li američki arhivi Katoličke crkve toliko ispred onih u Hrvatskoj? Za usporedbu s američke strane koristit će se istraživanje *The Current Status of Catholic Archives: A Survey Report* iz 2019. godine koje su provele Youngok Choi i Emily Nilson. Istraživanja Razuma te Choi i Nilson provedena su različitim godina, Razum je svoje proveo 2012. godine, a Choi i Nilson svoje su istraživanje provele 2019. godine, ali smatra se da je vremenska razlika dovoljno malena da usporedba bude relevantna i korisna za razumijevanje situacije u arhivima Katoličke crkve te dvije države. Choi i Nilson upitnik su poslale na 257 adresa, od kojih je 157 (nad)biskupija, a ostale su obrazovne ustanove, središta redovničkih zajednica, itd. Razum je upitnik poslao samo biskupijama, ali sveukupna analiza može dati dobar pregled i presjek stanja te sagledati prilike arhiva Katoličke crkve općenito u dvije zemlje, pogotovo onih biskupijskih. Također, metoda istraživanja je slična – upitnik – iako Razumov upitnik sadrži

¹⁴⁸ Stjepan Razum, “Biskupijski arhivi u Hrvatskoj,” n. dj. 54.

¹⁴⁹ Ibid.

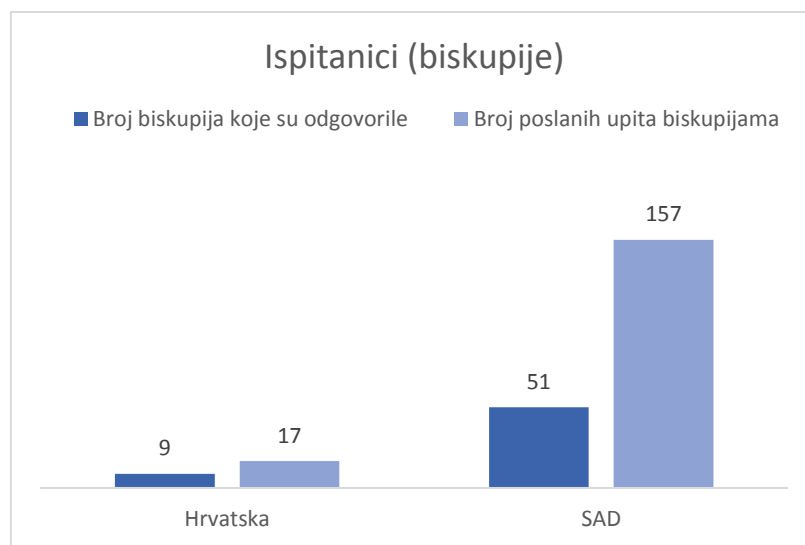
¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Ibid., 55.

¹⁵³ Ibid.

15 pitanja otvorenoga tipa, a upitnik Choi i Nilsen sadrži 71 pitanje, od kojih je većina koncipirana da ispitanici zaokruže jedan od ponuđenih odgovora. Fokus ove analize bit će na pitanjima i rezultatima koji se preklapaju i koji su najrelevantniji za ostvarivanje usporedbe između arhiva Katoličke crkve u Hrvatskoj i SAD-u. Od 257 (od toga 157 biskupija) upitnika koja su Choi i Nilsen poslale na adrese različitih katoličkih institucija koje imaju arhive, odgovor je stigao od njih 154, od čega biskupijski arhivi čine 33%¹⁵⁴. Dakle, odmah u početku, odaziv biskupijskih arhiva u SAD-u bio je još slabiji od odaziva biskupijskih arhiva u hrvatskom istraživanju, gdje se odazvalo 9 od 17 biskupija (grafikon 1).

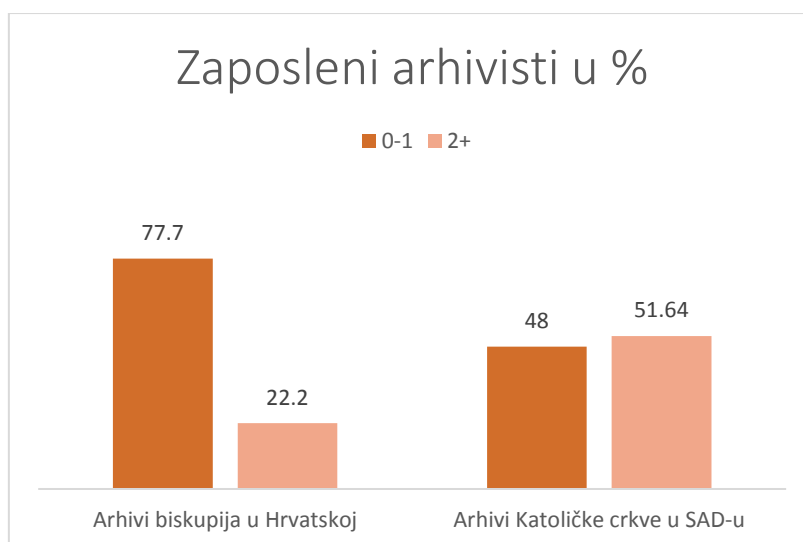

Grafikon 1: Broj biskupija koje su se odazvale i odgovorile na upitnik

Na pitanje o tome postoji li zaposleni arhivist u instituciji (biskupiji, sveučilištu, itd.), najviše ustanova odgovorilo je da ima jednoga zaposlenoga arhivista (grafikon 2), dok 3,92% nema nijednoga, „ovaj upitnik ilustrira činjenicu da se većinu arhiva Katoličke crkve može opisati kao male institucije s premalo zaposlenih, broj zaposlenih je ispod nacionalnoga prosjeka prije više od dvadeset godina“¹⁵⁵. Taj podatak nalaže da se arhivi Katoličke crkve u SAD-u također suočavaju s manjkom stručnoga arhivističkoga kadra u redovima svojih zaposlenika. Isti je problem spomenut i u kontekstu hrvatskih primjera, a razmotrit će se i dalje u radu.

¹⁵⁴ Youngok Choi i Emily Nilson, “The Current Status of Catholic Archives: A Survey Report,” *The American Archivist*, 82, br. 1, (2019.): 95.

¹⁵⁵ *Ibid.*, 97.

Grafikon 2: Postotak biskupija koje imaju zaposlenoga arhivista

Samo 35 ispitanih američkih ustanova otvoreno je 31-40 sati tjedno¹⁵⁶. Također, gotovo 11% odazvanika nema obavijesna pomagala u fizičkom, papirnatom obliku, a skoro 26% je reklo da je 1-24% njihovoga gradiva popisano u obavijesnim pomagalima¹⁵⁷. Online pomagala nema 43,5% organizacija, a 20,21% ima online pomagala za 1-24% svojih zbirki¹⁵⁸. Što se tiče korisnika arhiva Katoličke crkve u Americi, najbrojniju skupinu čine članovi vjerske zajednice, ali prate ih i akademici te genealozi¹⁵⁹. Autorice naglašavaju da iako su posljednjih godina mnoge institucije počele digitalizirati svoje gradivo, arhivi Katoličke crkve kaskaju za suvremenim trendovima, najveći broj, 68%, pokušao je digitalizirati do 25% svoga gradiva, a 16% ustanova nije digitaliziralo ništa od gradiva koje čuvaju¹⁶⁰. Također, 56% ispitanika navelo je da u gradivu imaju i tzv. „izvorno digitalne“ (eng. born digital) dokumente¹⁶¹. Ispitani arhivi navode da su najveći problemi i prepreke s kojima se suočavaju manjak vremena, propadanje materijala, premalo zaposlenih i premalo financijskih sredstava, adekvatan prostor, manjak institucijske brige i interesa za arhive¹⁶². Iz rezultata autorice zaključuju da su mnogi arhivi Katoličke crkve male institucije suočene s nedostatkom profesionalnoga stručnoga kadra i izvora financija te da se bore kako bi osigurali rad osnovnih operacijskih funkcija i dostupnost gradiva¹⁶³ te predlažu i potiču da se online prisutnost arhiva prioretizira u budućnosti, „takav

¹⁵⁶ Youngok Choi i Emily Nilson, “The Current Status of Catholic Archives,” n. dj. 99.

¹⁵⁷ Ibid

¹⁵⁸ Ibid., 100.

¹⁵⁹ Ibid., 98.

¹⁶⁰ Ibid., 101.

¹⁶¹ Ibid., 102.

¹⁶² Ibid., 101.

¹⁶³ Ibid., 104.

oblik otvaranja i dosega te promocije pomaže arhivima da povećaju korištenje svoga gradiva i doprinosi povećanju vidljivosti arhiva unutar zajednice¹⁶⁴. U spomenutom hrvatskom istraživanju nije raspravljena potreba za prioretiziranjem veće online prisutnosti arhiva Katoličke crkve, ali i hrvatski će se arhivi morati sustavnije okrenuti u tom smjeru. Za početak je potrebno utvrditi kakva je situacija s online prisutnosti arhiva danas, a konačno će se ponuditi i ideje za budućnost i moguće usmjerenje arhiva Katoličke crkve u suvremenom digitalnom okruženju.

5.1. Online prisutnost arhiva Katoličke crkve

Vidljivo je da su problemi usporedivi u arhivima katoličke crkve u Hrvatskoj i SAD-u; glasno se poziva na inzistiranje na stručnosti i obrazovanju zaposlenika tih arhiva, također, arhivi su suočeni s manjkom sredstava i činjenicom da ih krovna ustanova često ne prioretizira. Spomenuto je da su arhivi Katoličke crkve male ustanove čija uspješnost često ovisi o entuzijazmu nadležne osobe (biskupa ili nekoga drugoga), a gradivo koje se u njima čuva velikim dijelom ostaje nedostupno javnosti. S druge strane, napredak u oba konteksta dolazi kroz obrazovanje, usavršavanje i povezivanje stručnjaka. Bitno je naglasiti i da se s nekim od navedenih problema suočavaju arhivi i arhivistika općenito, a ne samo arhivi vjerskih zajednica ili Katoličke crkve. *Univerzalna* crkva dobrim dijelom živi svoju univerzalnost na razini arhiva – i u kontekstu problema i u kontekstu napretka. Nadalje, arhivistika *općenito* pokazuje svoju univerzalnost na tim primjerima. Problemi i prepreke su prisutni, ali postoji jasna vizija za budućnost i kako ubrzati napredak. S druge strane, dok su biskupijski arhivi bitan povijesni izvor za istraživanje *katoličke* povijesti i prisutnosti u SAD-u, u Hrvatskoj oni mogu biti temelj za istraživanje ne samo *katoličke*, već i *hrvatske* povijesti općenito jer su se te dvije „povijesti“ u hrvatskom kontekstu često preklapale. Drugim riječima, dok američki povjesničari iz biskupijskih arhiva mogu doznati informacije o zajednicama Katolika i njihovom životu, hrvatskim povjesničarima gradivo biskupijskih arhiva može poslužiti za proučavanje i dobivanje uvida u život i atmosferu cijeloga društva u nekom periodu, uvid u karakteristike pojedinoga mjesta i dominantne kulture. Iz toga proizlazi da je potencijal i doseg arhiva Katoličke crkve u Hrvatskoj puno „veći“. No, je li taj doseg stvaran i može li mu se pristupiti? Razum je analizirao stanje u biskupijskim arhivima Katoličke crkve u Hrvatskoj i njihovom radu „uživo“ s korisnicima te naglasio optimistične pomake, ali i probleme. No, kakva je situacija s online prisutnosti biskupijskih arhiva, koji predstavljaju najprepoznatljiviji primjer

¹⁶⁴ Youngok Choi i Emily Nilson, “The Current Status of Catholic Archives,” n. dj. 105.

arhiva Katoličke crkve? Godine 2016. Colleen Hoelscher provela je istraživanje koje je ispitalo rad biskupijskih arhiva kao glavnoga primjera arhiva Katoličke crkve u SAD-u i njihovu online prisutnost. Ovdje će se usporediti istraživanje online prisutnosti biskupijskih arhiva u SAD-u, koje je provela Hoelscher, i stanje kod hrvatskih biskupijskih arhiva u tom kontekstu koje je provedeno u svrhu ovoga rada. Hoelscher je procijenila 178 biskupijskih arhiva u SAD-u na temelju dostupnosti informacija na njihovim web stranicama (postoje li informacije za kontakt, online obavijesna pomagala, postoji li web stranica koja je posvećena arhivu određene biskupije, je li digitalizirano gradivo dostupno online, mogu li se pronaći online upute za korištenje i pristup arhivu, postoji li online formular za traženje pristupa gradivu)¹⁶⁵. Autorica napominje da postoje velike razlike između web prisutnosti različitih arhiva; 112 arhiva (63%) imalo je dostupne informacije i svoju stranicu „unutar“ web stranice biskupije (slika 1), 15 arhiva (8%) imalo je samo informacije za kontakt, ali ne postoji zasebno web mjesto (eng. web space) posvećeno arhivima, 13 arhiva (7%) ima digitalizirano gradivo dostupno online, 46 (26%) arhiva imalo je dostupan formular za ispunjavanje zahtjeva za pristup gradivu o krštenima, vjenčanima, itd., a 10 je imalo online obavijesna pomagala¹⁶⁶. Posebno se ističu rubrike za genealoge, tj. arhivi su jasno definirali genealoge kao jednu od svojih primarnih ciljnih skupina (slika 2). Oni arhivi koji imaju najimpresivniju online prisutnost, koriste gotovo marketinški pristup da bi privukli korisnike i usmjerili ih te im ponudili potencijalno zanimljive informacije o svom gradivu. Ovdje nije presudna razlika u povijesnom kontekstu Katoličke crkve u SAD-u ili Hrvatskoj ili rasprostranjenosti i dosegu jedne ili druge, već je presudna razlika u političko-kulturološkom kontekstu i tehnološkoj svijesti i dosegu između te dvije države. SAD je oduvijek bio orijentiran prema slobodnom tržištu i ohrabrivao poduzetničku klimu između pojedinaca u državi, dok je taj način poslovanja i proaktivnoga razmišljanja o ekonomiji i poslovanju u Hrvatskoj relativna novost.

¹⁶⁵ Colleen Hoelscher, “Online Access to American Diocesan Archives: Current State and Lessons for Other Repositories,” (2016), Marian Library Faculty Presentations 5. poglavlje Methodology and Data. https://ecommons.udayton.edu/imri_faculty_presentations/5 (17.7.2020.)

¹⁶⁶ Ibid.

About Us

The Archives of the Archdiocese of New York serve as the final repository for the archdiocese's historical records. The Archives documents the history of the archdiocese by collecting, preserving, and making available the permanent and official records of the Archdiocese of New York, its people, parishes, offices, and institutions. The Archives also provide historical resources for members of the scholarly community, authors, and other interested persons who seek to evaluate the difference that the archdiocese has made on the Church and the society as a whole. In order to fully document archdiocesan history, the Archives additionally seek out records such as personal papers, photographs, publications, historical artifacts, and audio-visual materials that will increase the understanding of the work of the archdiocese.

Management
Exhibits
Genealogy
Historical Research
Policies and Forms
School Records

School Records

Historical Research

Genealogy

Policies & Forms

Current Exhibit

Digital Collections

Contact Us +

Activi
Go to F

Slika 1: Online prisutnost arhiva biskupije New York

Izvor: "Archives & Records." Archdiocese of New York. <https://archny.org/ministries-and-offices/archives/> (17.7.2020.). Snimka zaslona.

The screenshot shows the website interface for the Catholic Diocese of Pittsburgh. On the left, there is a vertical menu titled "OFFICES" with a list of links: Office of the Diocesan Bishop, General Secretariat, General Secretary, Archives and Records Center, On This Day in Our Diocese, Historical Records Collection, Sacramental Record Request, Research Request Form, Genealogical Information / Se..., Other Dioceses in Pennsylvania, Closed Schools Transcript Req..., Diocesan and Parish Records ..., Patrimony, Canonical Services, Civil Law Services, and Matrimonial Concerns. The "Genealogical Information / Se..." link is highlighted in orange. The main content area is titled "Searching for Catholic Ancestors" and includes a "Getting Started" section with underlined links: Fees for Genealogical Research, Rules for Access to the Sacramental Records, Available Genealogical Information, Request for Research Forms, and Requesting Copies of the Register Entries. Below this is a "General Information on Searching for Your Catholic Ancestors" section, which explains that parish sacramental records can be a valuable source of information for genealogists and lists the counties of Pennsylvania where the Archives holds records: Allegheny, Beaver, Butler, Greene, and Lawrence. A "Activate W Go to PC setti" watermark is visible in the bottom right corner of the screenshot.

Slika 2: Online prisutnost arhiva biskupije Pittsburgh: Informacije za genealoge

Izvor: "Searching for Catholic Ancestors." Catholic Diocese of Pittsburgh.

<https://diopitt.org/genealogy> (17.7.2020.). Snimka zaslona.

Također, Katolička crkva u SAD-u kao institucija, bila je diskriminirana od strane države tijekom prošlih stoljeća te se zaključuje da se u nedostatku državne *pomoći* i tolerancije, morala okrenuti slobodnom tržištu i privatnom sektoru. Tu se ponajviše misli na otvaranje katoličkih škola koje su došle kao odgovor na anti-katoličke zakone u SAD-u i na kasniji animozitet države prema tim školama uz argument da ohrabruju separatističke tendencije i onemogućavaju Katolicima da postanu odani Amerikanci¹⁶⁷. Iz toga proizlazi da su se zbog nepovjerenja države i javnosti katoličke institucije u SAD-u otpočetak morale više oslanjati na sebe nego što je to slučaj bio u Hrvatskoj. Taj je samostalni pristup Katolička crkva u SAD-u djelomično primijenila i na arhive, a plodovi „američkoga“ pristupa posebno su vidljivi u današnjem digitalnom dobu. Nisu svi arhivi jednako uspješni ili napredni u tom pogledu, ali vidi se da dio arhiva aktivno „traga“ za korisnicima i ne oslanjaju se samo na to da budu skladišta staroga papira (slika 3). Kako je ranije spomenuto, i arhivi Katoličke crkve u Hrvatskoj pokazuju trend rasta profesionalizma i općenitoga napretka, ali usporedba i analiza američkih i hrvatskih rezultata s obzirom na online prisutnost biskupijskih arhiva pokazat će da je jaz velik u korist SAD-a, ali da arhivi Katoličke crkve u obje države imaju prostora za napredak.

The image shows a web form titled "Archives Research Request Form" from the Diocese of Wheeling-Charleston. On the left, there is a sidebar menu with the following items: "Diocesan Archives", "About the Archives", "Archives Research Request Form", "Archives Research Payment", "Closed School Transcripts", "Policies", "Publications for Sale", and "Contact the Archives". The main form area contains a disclaimer: "Disclaimer: If you would like to begin an archival search, please fill out the form below. Archival searches cost \$15.00. If we are able to assist you with a search, we will provide a link for payment." Below the disclaimer are several input fields: "Your Name (person requesting search) *" with sub-fields for "First" and "Last"; "Your Email *"; "Phone Number *" with a format of "### - ### - ####"; and "Mailing Address" with sub-fields for "Street Address" and "Address Line 2".

Slika 3: Online prisutnost arhiva biskupije Wheeling-Charleston. Formular za pristup gradivu arhiva

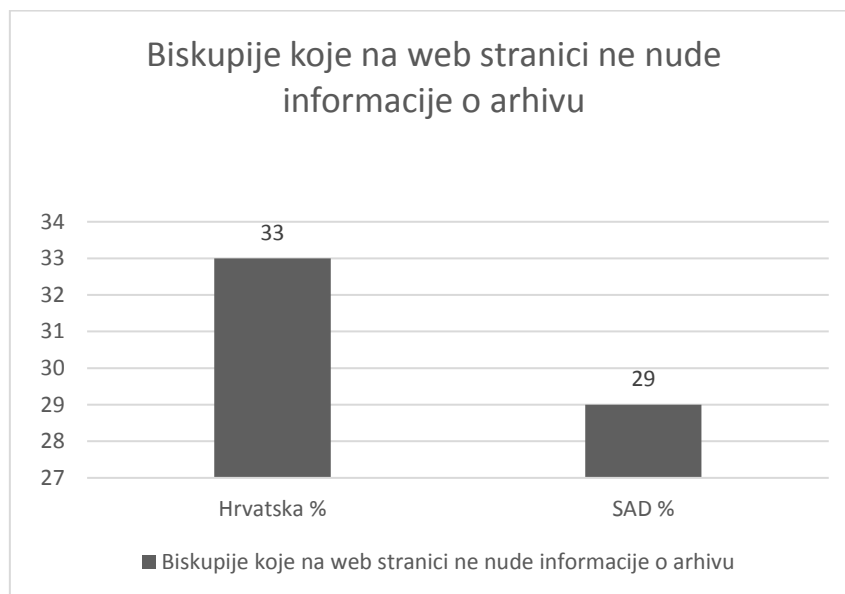
Izvor: “Archives Research Request Form.” Diocese of Wheeling-Charleston.

<https://dwc.org/diocese/offices/diocesan-archives/archives-research-request-form/>

(17.7.2020.). Snimka zaslona.

¹⁶⁷ Lynn Dumenil, “The Tribal Twenties: "Assimilated" Catholics' Response to Anti-Catholicism in the 1920s,” *Journal of American Ethnic History* 11, br. 1 (1991): 22, <http://www.jstor.org/stable/27500903> (17.7.2020.).

Hoelscher naglašava da bi svaki arhiv trebao imati bar informacije za kontakt dostupne na web stranici biskupije, ali da arhiv koji na svojoj web stranici ima *samo* osnovne informacije za kontakt ne doseže standard za otvorenost prema znanstvenicima koju Kanonsko pravo promiče i traži¹⁶⁸. Hoelscher je primijetila da nije neobično što biskupije koje se nalaze na području gdje su Katolici dugo prisutni imaju vrlo kvalitetne informacije i šarolik spektar dostupnih informacija o arhivima na svojim web stranicama, ali da je zanimljivo što su i neka manja središta uspjela razviti impresivne digitalne zbirke (npr. biskupije Baton Rouge, Spokane i Helena)¹⁶⁹. Ipak, američki biskupijski arhivi prepoznali su svoju ciljnu grupu, genealoge, što im omogućava da ograničene izvore informacija na webu maksimalno iskoriste¹⁷⁰. Suprotno tome, samostalnom analizom web stranica hrvatskih biskupija došlo se do sljedećih rezultata: sve od 18 rimokatoličkih biskupija (uključujući vojni ordinarijat) koje su navedene na web stranici Hrvatske biskupske konferencije imaju svoju web stranicu. No, informacije o biskupijskim arhivima variraju od nepostojećih do onih koje nude zanimljiv i informativan sadržaj. Od 18 biskupija, šest nema nikakve informacije o arhivu na svojim web stranicama (grafikon 3).

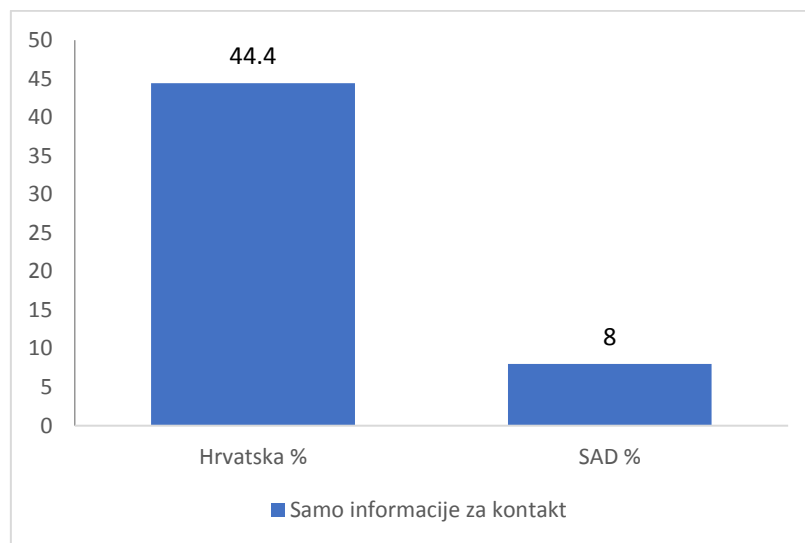
Grafikon 3: Biskupije koje ne nude informacije o svojim arhivima na web stranici

¹⁶⁸ Colleen Hoelscher, "Online Access to American Diocesan Archives," n. dj. poglavlje Discussion.

¹⁶⁹ Ibid., poglavlje Discussion.

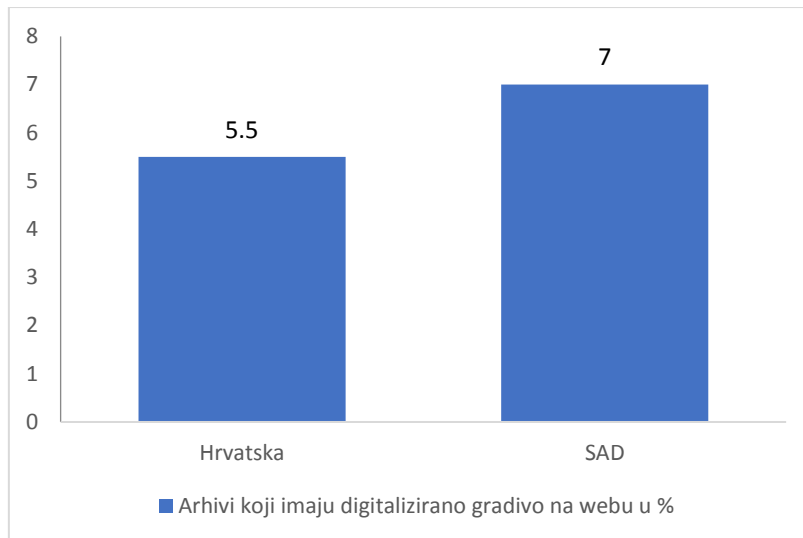
¹⁷⁰ Ibid., poglavlje Conclusion.

Osam hrvatskih biskupija ima osnovne informacije o svojem arhivu, npr. kontakt, e-mail, ime arhivara/upravitelja/kancelara. Ipak, unutar ove kategorije biskupija koje nude osnovne informacije koje korisnicima mogu biti početak za daljnje istraživanje i ostvarivanje kontakta s arhivom, postoje velike razlike; neke biskupije nude dobar raspon osnovnih informacija (ime nadležne osobe, broj telefona, e-mail adresu), ali ima i biskupija čije osnovne informacije uključuju samo ime arhivara ili je samo naveden raspon godina koje gradivo u arhivu pokriva, a ne postoji ime arhivara ili kontakt, tj. izostaje praktična pomoć i informacije koje bi potencijalnom korisniku omogućile da sazna kako tom gradivu pristupiti.

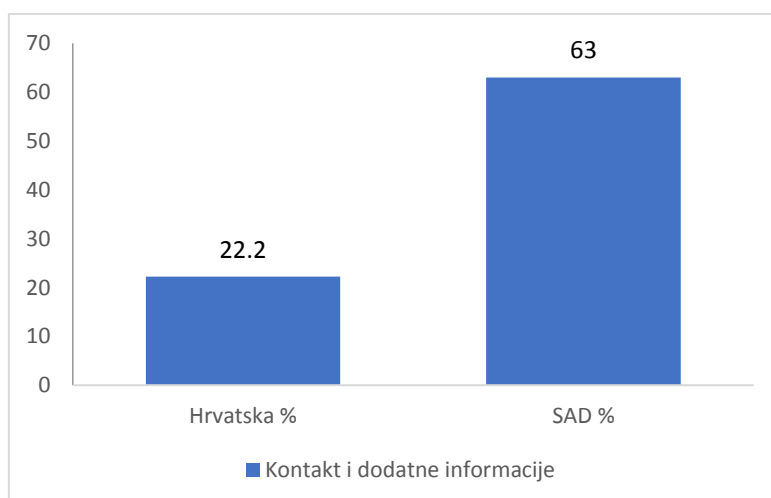
Grafikon 4: Biskupije koje nude samo osnovne informacije

Grafikon 4 jasno pokazuje da kod velikoga broja biskupijskih arhiva u Hrvatskoj online prisutnost staje s informacijama za kontakt i ne nude se nikakve opsežnije informacije, pomagala ili upute. S druge strane, broj američkih biskupija koji nude samo osnovne informacije o arhivu i informacije za kontakt puno je manji, tj. veći je broj i postotak onih biskupija koje nude opširnije informacije o arhivima na svojim web stranicama (grafikon 6). To je u skladu s idejom da arhivi Katoličke crkve u SAD-u polažu više snage u to da privuku korisnike putem svoga sadržaja na web stranicama.

Grafikon 5: Arhivi koji imaju digitalizirano gradivo dostupno na web stranici biskupije

SAD ne prednjači previše po digitaliziranom gradivu koje je dostupno online (grafikon 5). Osim razlike u broju i postotku arhiva koji osim informacija za kontakt imaju i dostupne dodatne informacije, razlika i jaz između ova dva konteksta posebno se vidi u broju biskupijskih arhiva koji imaju dostupan online formular za pristup informacijama o krštenima, vjenčanima, umrlima (eng. sacramental records). Dok je u SAD-u 26% (46 biskupija) imalo dostupan formular, u Hrvatskoj zasad nijedna biskupija nema formular koji bi bio dostupan online, stranice su manje interaktivne s te strane. Bitno je napomenuti da je ovdje jedini uvjet bio da dodatne informacije *postoje*, grafikon 6 ne određuje kvalitativno koliko su informacije atraktivne i kakav je prikaz stranice ili koja je razina interaktivnosti.

Grafikon 6: Arhivi koji uz kontakt nude i dodatne informacije o gradivu i arhivu

Tri se arhiva izdvajaju po količini informacija koje nude potencijalnim korisnicima. Izuzimaju se Zadar i Zagreb, tj. njihove (nad)biskupije jer informacije o njihovim biskupijskim arhivima, povijesti i gradivu postoje na web stranici Hrvatskoga državnoga arhiva (Zagreb) i Državnoga arhiva u Zadru (Zadar), a ne na stranicama same (nad)biskupije, gdje nema opširnih informacija o arhivima i gradivu. U duhu ideje da je istaknuti pozitivne primjere iz prakse bolja motivacija od isticanja negativnih, ovdje će se naglasiti arhivi koji su krenuli dobrim smjerom u kontekstu svoje online prisutnosti i poštovanja prema arhivistički relevantnim informacijama. Kao hrvatski primjer vrijedi izdvojiti Šibensku biskupiju. Iako se poveznice za „Digitaliziranu građu“ i „Arhiv“ nalaze pod različitim padajućim izbornicima, iz čega se može zaključiti (opravdano ili ne) da to digitalizirano gradivo nije dio biskupijskoga arhiva, bitno je naglasiti da Šibenska biskupija *ima* digitalizirano gradivo koje je dostupno online (slika 4).

Slika 4: Digitalizirano gradivo dostupno na stranicama Šibenske biskupije

Izvor: “Digitalizirana građa.” Šibenska biskupija. <https://www.sibenska-biskupija.hr/digitalizirana-grada/> (17.7.2020.). Snimka zaslona.

Poveznicu za arhiv bilo je jednostavno pronaći, a sam sadržaj koji je dostupan na poveznici nudi šarolik spektar korisnih informacija za potencijalne korisnike. Informacije za kontakt navedene su odmah na vrhu stranice te ne može doći do zabune ili poteškoća prilikom njihova pronalaska, ako znanstvenik želi kontaktirati arhiv, a ispod osnovnih informacija navedene su i upute za korištenje gradiva te radno vrijeme arhiva¹⁷¹. Stranica ima kratak povijesni pregled ustanove, presjek najvrijednijega gradiva i informacije o obavijesnim pomagalima kroz povijest. Posebno je zanimljiv popis fondova i zbirki koji je dostupan online (slika 5).

¹⁷¹ “ARHIV,” Šibenska biskupija, <https://www.sibenska-biskupija.hr/arhiv/> (16.7.2020.).

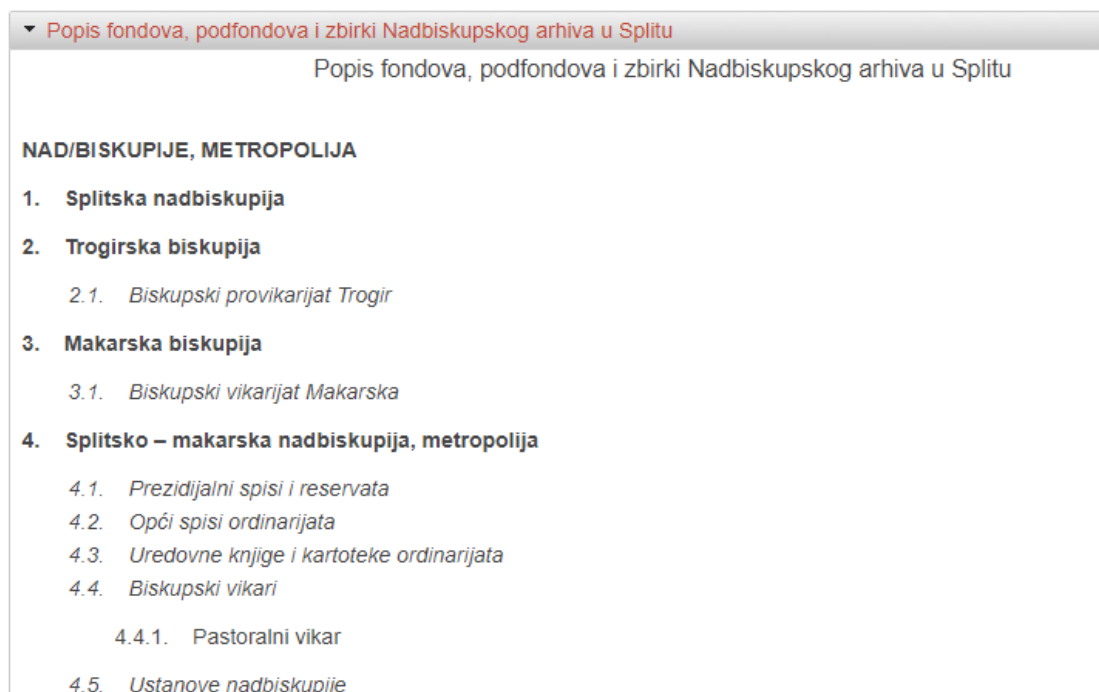
1. PREGLED ARHIVSKIH FONDOVA I ZBIRKI
2. UPRAVA I JAVNE SLUŽBE
3. HR – BAŠ – 1: Druga austrijska uprava 1813.–1918.
4. HR – BAŠ – 1/1: Biskup. škol. nadzorništvo Šibenik; 1839.–1869.: knj. 1, kut. 21; 2,70 d/m.
5. HR – BAŠ – 1/2: Školski spisi; 1839.-1869.: kut. 3; 0,30 d/m.
6. HR – BAŠ – 2: Kraljevina Jugoslavija 1918.-1941.
7. HR – BAŠ – 2/1: Ministarstvo pravde; Vjerski odjel; 1925./1940.: kut. 1; 0,10 d/m.
8. ODGOJ I OBRAZOVANJE
9. HR – BAŠ – 3: Đačko sjemenište Šibenik; 1923.–1954.: knj. 37; kut. 7; 1,30 d/m.
10. ZDRAVSTVO I SOCIJALNE USTANOVE
11. HR – BAŠ – 4: Javna dobrotvornost Šibenik; 1885./1944.: knj. 4; kut. 1; 0,20 d/m.
12. DRUŠTVA, UDRUGE, UDRUŽENJA

Slika 5: Pregled arhivskih fondova i zbirki u arhivu Šibenske biskupije

Izvor: „Arhiv.” Šibenska biskupija. <https://www.sibenska-biskupija.hr/arhiv/> (17.7.2020.).

Snimka zaslona.

Osim Šibenske biskupije, popis fondova i zbirki postoji na web stranici Đakovačko-osječke nadbiskupije, čiji je popis dostupan online u PDF formatu, i na stranici Splitsko-makarske nadbiskupije čije informacije o arhivu vizualno podsjećaju na informacije koje se nalaze na stranicama Šibenske biskupije (slika 6).

Slika 6: Popis fondova, podfondova i zbirki Nadbiskupskog arhiva u Splitu

Izvor: „Nadbiskupski arhiv”. Splitsko-makarska nadbiskupija. <https://smn.hr/nadbiskupija-2/arhiv> (17.7.2020.). Snimka zaslona.

Sljedeći korak u promicanju online prisutnosti arhiva Katoličke crkve u Hrvatskoj bio bi kreiranje online formulara i omogućavanje online pristupa dodatnim obavijesnim pomagalicama. S obzirom da se arhivi navedene tri (nad)biskupije ističu kao dobri primjeri, može se zaključiti da se (nad)biskupije koje imaju dužu povijest i kontinuitet rada bolje snalaze i u novom online okruženju. Povijesni kontinuitet neke biskupije ne znači nužno da ta biskupija ima relevantne informacije o svom arhivu na web stranici, ali one biskupije koje te informacije nude na svojim web stranicama krasi i povijesni kontinuitet.

Prema ranije spomenutom Razumovom istraživanju zaključuje se da dio biskupija još uvijek nije odredio jasan smjer u kojem žele ići i voditi svoje arhive; bore se s prostorom, manjkom stručnoga osoblja i organizacijom. Stoga je nerealno očekivati da će te biskupije biti otvorene za korisnike koji ih žele kontaktirati online ili da će moći ponuditi potencijalnim korisnicima jasne upute za korištenje, jasnu viziju i misiju svojega poslovanja u online obliku. Ipak, minimum bi trebao biti da sve (nad)biskupije imaju jasne i cjelovite informacije za kontakt dostupne na svojim web stranicama te upute o mogućnostima korištenja i dolaska u arhiv (radno vrijeme, mogućnosti korištenja gradiva unutar/izvan arhiva, itd.). Još uvijek postoje velike razlike između različitih Katoličkih arhiva i njihove online prisutnosti. Spektar prisutnosti seže od biskupija koje nemaju nikakve informacije o arhivu na svojim web stranicama, preko onih koje imaju (ne)potpune informacije za kontakt, do onih koje na stranicama nude popise fondova, povijesni presjek i popis dostupnih usluga za korisnike. Imajući na umu ideju da je čaša uvijek polupuna, svakako je ohrabrujuće da je više od pola hrvatskih biskupija „priznalo“ svoje arhive i dalo im mjesto na svojim web stranicama. Potreban je poticaj da se taj trend nastavi i da biskupije ponude još širi spektar informacija o svojoj djelatnosti i gradivu. S druge strane, vidjelo se da američki biskupijski arhivi imaju slične probleme kad govorimo o njihovoj online prisutnosti. Razlika je što manji postotak američkih biskupijskih arhiva nema nikakve informacije o svojim arhivima na web stranici od postotka hrvatskih biskupija koje nemaju informacije o arhivima na web stranici. Također, u Hrvatskoj najveći postotak biskupija nudi *samo* osnovne informacije za kontakt, dok je postotak biskupijskih arhiva u SAD-u koji nude samo osnovne informacije puno manji, tj. više ih na stranicama ima i dodatne informacije o arhivu i gradivu atraktivno prikazane. Također, određen broj američkih biskupijskih arhiva ima na svojim stranicama dostupne formulare za podnošenje zahtjeva za pristup gradivu ili online formulare za ostvarivanje kontakta s arhivom (slika 7), dok hrvatske biskupije zasad ne nude takvu opciju na svojim stranicama.

CONTACT: ARCHIVES

Who Do You Want To Contact?

- NONE -

Subject*

Message*

Slika 7: Online formular na stranicama nadbiskupije u Bostonu

Izvor: "Archives." Archdiocese of Boston. <https://www.bostoncatholic.org/archives>
(17.7.2020.). Snimka zaslona.

Spomenuto je da američki biskupijski arhivi koji se nalaze u većim središtima i područjima gdje je koncentracija Katolika veća imaju i širi spektar opcija i informacija o gradivu na stranicama arhiva, ali i da neka manja središta dobro stoje u usporedbi s većima (slika 8).

Slika 8: Arhiv biskupije Baton Rouge, primjer manjega biskupijskoga središta koje nudi širok spektar informacija o arhivu na svojoj web stranici

Izvor: "Home." Catholic Diocese of Baton Rouge Archives. <https://diobrarchives.org/>
(17.7.2020.). Snimka zaslona.

U Hrvatskoj je nemoguće povući istu paralelu jer sva (nad)biskupijska središta i arhivi svoju djelatnost obavljaju na području gdje je ne samo „puno“ Katolika u usporedbi s pripadnicima

drugih vjeroispovijesti, već su uvjerljivo većinska skupina. Pa ipak, jedine (nad)biskupije koje se ističu po količini informacija o svojim arhivima i arhivskom gradivu one su sa dužom tradicijom i kontinuitetom. S pravom se može pretpostaviti da *prednost* koju arhivi Katoličke crkve u Hrvatskoj imaju pred arhivima Katoličke crkve u SAD-u zbog činjenice što je Hrvatska u svim svojim regijama većinski katolička država, ne igra presudnu ulogu u razini online prisutnosti tih arhiva. Iz toga proizlazi da Univerzalna crkva nije univerzalna kad govorimo o online prisutnosti arhiva Katoličke crkve, na primjeru biskupijskih arhiva te da je razina do koje arhivi Katoličke crkve pojedine države uspijevaju ostvariti ideal postavljen u Kanonskom pravu i pratiti upute papinskih publikacija uvelike ovisi o lokalnom i nacionalnom kontekstu države unutar koje djeluju.

6. Što dalje?

Katolička crkva usidrena je u instituciji Pape koja je zajednička svim „verzijama“ Katoličke crkve u svijetu. Papinska povjerenstva savjetuju različite ustanove Katoličke crkve širom svijeta, a arhivi Katoličke crkve jedna su od tih ustanova. Vidjelo se da Katolička crkva putem Kanonskoga prava i savjetodavnih publikacija usmjerava rad arhiva Katoličke crkve. Navedene upute i smjernice igraju ulogu ideala kojem arhivi trebaju težiti, ali vidjelo se da pri realizaciji postoje mnoge poteškoće te da se same realizacije razlikuju u različitim političkim i kulturološkim kontekstima. Dakle, što dalje? Kako arhivi Katoličke crkve u Hrvatskoj i SAD-u mogu prići što bliže tom idealu? I postoje li rizici? Arhivi Katoličke crkve u SAD-u pokazali su da se poslovno-kapitalističkim pristupom i prihvaćanjem novih tehnologija, novih načina komuniciranja može doći do novih korisnika i osloboditi gradivo, a arhive približiti zajednicama kojima Katolička crkva služi. Arhivi Katoličke crkve u Hrvatskoj u tom smislu kaskaju za SAD-om. Spomenuto je da su arhivi Katoličke crkve u obje države (ne)svjesno smatrali sebe skladištima starih spisa u prošlosti, a paralela se može povući s trenutnim stanjem u kontekstu online prisutnosti arhiva Katoličke crkve u Hrvatskoj (i kod dijela američkih arhiva). Naime, dio arhiva koji su analizirani previdio je važnost online prisutnost u suvremenom dobu i mogućnosti novih tehnologija na isti način na koji su arhivi Katoličke crkve povijesno u praksi imali funkciju odlagališta staroga papira. Druga opcija je da biskupije posvete tek kutak svoje web stranice arhivima, a taj kutak onda služi kao „skladište“ osnovnih informacija za kontakt. Tek manji broj arhiva Katoličke crkve svjestan je svoga mjesta pod digitalnim suncem i pokušava ga iskoristiti za komunikaciju sa zajednicom i predstaviti svoju djelatnost javnosti. Arhivi Katoličke crkve u Hrvatskoj bogatiji su tradicijom i igrali su „važniju“ ulogu u životu cjelokupnoga društva od onih američkih. Pa ipak, to ne znači da arhivi dvije države ne mogu učiti jedni od drugih. Hrvatskoj bi dobro došlo da do određene mjere prihvati proaktivni kapitalistički mentalitet kojega demonstriraju određeni biskupijski arhivi u SAD-u na svojim stranicama. Interaktivan pristup karakterističan je za suvremeno doba i američki arhivi više ga koriste u svojoj indirektnoj komunikaciji sa zajednicom i potencijalnim korisnicima. No je li taj kapitalistički i marketinški pristup riješenje svih problema s kojima se arhivi Katoličke crkve u Hrvatskoj i SAD-u suočavaju i postoje li rizici? Nesumnjivo je da je digitalno doba otvorilo mogućnosti arhivima Katoličke crkve da se otvore zajednici, povežu sa stručnjacima, budu proaktivniji u svome radu, pronađu potencijalne korisnike (posebno genealoge) i olakšaju im pristup putem online formulara. Pa ipak, arhivi bi trebali imati na umu potencijalne rizike, npr. pre naglašeno inzistiranje na jednoj ciljnoj zajednici može odbiti druge

potencijalne korisnike ili poslati poruku da arhivi čuvaju i brinu o gradivu uske tematike te da neće biti korisni široj znanstvenoj zajednici. Blještavilo novih tehnologija može dovesti do toga da arhivi Katoličke crkve zaborave svoju univerzalnu pastoralnu i evangelizacijsku ulogu u svijetu. Također, komercijalizacija usluga može dovesti do pogrešnoga shvaćanja tih arhiva kao *tvrtki* koje „su danas tu, a sutra nisu“, umjesto savjesnim čuvarima katoličke i nacionalne (u hrvatskom slučaju) povijesti, čuvarima sjećanja na život lokalnih zajednica, sjećanja na prošlost institucije koja im je nadležna i svjedocima spomenutoga „Isusovoga prolaska kroz svijet“. Ovdje se ne tvrdi da je realizacija tih rizika odmah iza ugla – situacija je trenutno sasvim suprotna. Analiza prethodnih istraživanja i usporedba koja je provedena u svrhu ovoga rada pokazali su da su arhivi Katoličke crkve u obje države daleko od sveopće digitalizacije i komercijalizacije svojih usluga. No, potrebno je osvijestiti da rizici postoje i s njima na umu sigurno krenuti u budućnost.

7. Zaključak

Razmotreno je više komponenti koje utječu na razumijevanje arhiva Katoličke crkve; papinske smjernice, povijesni napredak, razlike u kontekstu, snalaženje arhiva u digitalnom svijetu, itd. Dakle, što se može zaključiti o univerzalnosti *Univerzalne* Crkve iz analize povijesnoga napretka, razlika u političko-kulturološkom kontekstu te razlika u stupnju online prisutnosti? Je li potpuna univerzalnost moguća ili uopće potrebna? Univerzalnost se očituje u činjenici da arhivi Katoličke crkve u Hrvatskoj i SAD-u čuvaju slično gradivo (administrativne spise, osobne spise, izvješća sa službenih posjeta i vizitacija, itd.) Također, ustanove Katoličke crkve obje države referiraju se na Kanonsko pravo i papinske smjernice pri organiziranju svojih arhiva. Može se zaključiti da su okvir i ideal kojemu se stremi univerzalni, ali realizacija, praksa i kontekst nisu. Arhivi Katoličke crkve do određene su mjere plod države u kojoj djeluju. Njihovo shvaćanje sebe, doseg i utjecaj na širu zajednicu ovisi o društvu u kojem su se razvijali, a njihov pristup poslovanju poprima karakteristike šire ekonomske tradicije države. Stoga je inzistiranje na univerzalnosti u djelovanju i pristupu radu teško ostvarivo. Dobra je stvar što takva univerzalnost nije ni potrebna. Spomenuti su aspekti poslovanja u kojima arhivi Katoličke crkve SAD-a i Hrvatske mogu učiti jedni od drugih bez obzira na razliku u kontekstu djelovanja, no treba osvijestiti da ti različiti konteksti projiciraju različita očekivanja na archive. Arhivi Katoličke crkve, uz arhivističke principe i pravila koji su univerzalni svim vrstama arhiva, na umu trebaju imati i svoju evangelizacijsku i pastoralnu ulogu i biti podrška svojim zajednicama te vjerodostojni svjedoci crkvene baštine na povijesnoj i metafizičkoj razini. Ta misija koje se pridržavaju i vizija kojoj streme univerzalne su, stoga realizacija ne mora biti takva, čak i u realnosti u kojoj bi bilo moguće da bude univerzalna.

8. Literatura

- “Archives.” Society of St. Joseph of the Sacred Heart. <https://www.josephites.org/archives/> (16.7.2020.).
- “ARHIV.” Šibenska biskupija. <https://www.sibenska-biskupija.hr/arhiv/> (16.7.2020.).
- Browne, Henry J. “The American Catholic Archival Tradition.” *The American Archivist* 14, br. 2 (1951): 127-39. <http://www.jstor.org/stable/40288981> (17.7.2020.).
- Choi Youngok i Nilson Emily. “The Current Status of Catholic Archives: A Survey Report.” *The American Archivist* 82, br. 1, (2019): 91-123. doi: 10.17723/0360-9081-82.1.91.
- Dumenil, Lynn. “The Tribal Twenties: "Assimilated" Catholics' Response to Anti-Catholicism in the 1920s.” *Journal of American Ethnic History* 11, no. 1 (1991): 21-49. <http://www.jstor.org/stable/27500903> (17.7.2020.).
- Hoelscher, Colleen. “Online Access to American Diocesan Archives: Current State and Lessons for Other Repositories.” (2016). Marian Library Faculty Presentations. 5. https://ecommons.udayton.edu/imri_faculty_presentations/5 (17.7.2020.).
- Hogan, Peter E. “Toward a Black Catholic Archives.” *U.S. Catholic Historian* 5, br. 1 (1986): 91-102. <http://www.jstor.org/stable/25153746> (17.7.2020.).
- Ivanović, Jozo. *Priručnik iz arhivistike*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010.
- Jenkins, Philip. *The New Anti-Catholicism: The Last Acceptable Prejudice*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Kušen, Dražen. “Arhivi vjerskih zajednica u kontekstu strategije sveobuhvatnog arhiva u Hrvatskoj.” *Arhivski vjesnik* 56, br. 1 (2013): 73-94. <https://hrcak.srce.hr/117260> (17.7.2020.).
- Kušen, Dražen. “Povijesna građa u crkvenim arhivima Slavonije – arhivska baština katoličke provenijencije.” *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*, br. 25 (2009): 131-146. <https://hrcak.srce.hr/49356> (17.7.2020.).
- Manjgotić, Josip. “Osnovna načela, položaj i zadaci crkvene arhivske službe.” *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 17, (1972): 389-393. <https://hrcak.srce.hr/126926> (17.7.2020.).
- O'Toole, James. “Catholic Diocesan Archives: A Renaissance in Progress.” *The American Archivist* 43, br. 3 (1980): 284-293. doi: 10.17723/aarc.43.3.q8gv80m675132706. <https://www.jstor.org/stable/40292314> (16.7.2020.).

- Pagliarini, Marie Anne. "The Pure American Woman and the Wicked Catholic Priest: An Analysis of Anti-Catholic Literature in Antebellum America." *Religion and American Culture: A Journal of Interpretation* 9, br. 1 (1999): 97-128. doi:10.2307/1123928.
- Papinsko povjerenstvo za crkvena kulturna dobra. *Pastoralna uloga crkvenih arhiva*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2014.
- Perzynska, Kinga. "Catholic Archives of Texas: Sense and Sensibility of Catholic History Preservation and Research." *U.S. Catholic Historian* 16, br. 1 (1998): 35-46. <http://www.jstor.org/stable/25154620> (16.7.2020.).
- Poropat, Branka. "Arhiv Porečke i Pulske biskupije - Poreč: U susret arhivu." *Vjesnik Istarskog arhiva* 17, (2010): 199-208. <https://hrcak.srce.hr/96378> (16.7.2020.).
- Razum, Stjepan. "Biskupijski arhivi u Hrvatskoj." U *46. savjetovanje Hrvatskog arhivističkog društva Specijalizirani arhivi i zbirke gradiva izvan arhiva, Varaždin, 17-19. listopada 2012*, ur. Silvija Babić, 39-57. Varaždin: Hrvatsko arhivističko društvo, 2012.
- Razum, Stjepan. "Biskupijski, kaptolski i samostanski arhivi. Nadbiskupijski arhiv Zagreb i Metropolitanska knjižnica Zagreb." *Arhivski vjesnik* 53, br. 1 (2010): 101-110. <https://hrcak.srce.hr/62417> (17.7.2020.).
- Razum, Stjepan. "Važnost crkvenog arhivskog gradiva." *Vjesnik Istarskog arhiva* 18, (2011): 387-393. <https://hrcak.srce.hr/96557> (17.7.2020.).
- Sedgwick, Catharine Maria. *Hope Leslie, Or, Early Times In The Massachusetts*. ed. Mary Kelley. New Brunswick: Rutgers Univ. Press, 2003.
- Zakonik kanonskoga prava*. Zagreb: Glas koncila, 1996. http://hbk.hr/wp-content/uploads/2018/11/Zakonik_kanonakoga_prava.pdf (15.7.2020.).

Arhivi Katoličke crkve u SAD-u i Hrvatskoj – univerzalnost univerzalne Crkve?

Sažetak

Rimokatolička crkva vjerska je zajednica čije ustanove djeluju u svim zemljama prema istim odredbama crkvenog prava. Arhivi Katoličke crkve u Sjedinjenim Američkim Državama te arhivi iste vjerske zajednice u Hrvatskoj predstavljaju vrlo poseban dio arhivskog krajolika tih država, ali dio su ili odraz i povijesti, društva i političkog razvoja zemlje u kojoj su nastali. U ovom se radu istražuje povijesni razvoj arhiva Katoličke crkve u Sjedinjenim Američkim Državama i Hrvatskoj te analizira njihov rad u prošlosti i danas. Namjera je ovog rada istražiti društvenu ulogu crkvenih arhiva u ta dva, vrlo različita, konteksta i uočiti smjer u kojem se kreću, tj. odrediti na koji se način ti arhivi okreću budućnosti, prate razvoj novih tehnologija, prioriteta u arhivistici i koliko su otvoreni za širu javnost. Termin „katolički“ koristi se već u prvim stoljećima Kršćanstva kako bi se opisala univerzalnost i sveobuhvatnost Crkve. Izabrana su dva vrlo različita geografska i kulturološka konteksta kako bi se postojanje univerzalnosti ispitalo i u području arhivistike i arhiva. Radom se želi odrediti jesu li arhivi univerzalne Crkve univerzalni u svom radu i definirati točke razilaženja. Također se pokušava otkriti postoji li konzistentnost u pristupu arhivistici, radu i razvoju crkvenih arhiva te dvije države.

Ključne riječi: arhivi Katoličke crkve, Katolička crkva, pastoralna uloga, online prisutnost, univerzalnost, povijesni razvoj

Catholic archives in the USA and Croatia – universality of the universal Church?

Summary

The Roman Catholic Church is a religious community whose institutions operate in all countries according to the universal provisions of Canon law. Catholic archives in the United States of America and catholic archives in Croatia represent a very special part of the archival landscape of those countries, but they are also a reflection of the history, society and political development of the respective country in which they operate. This thesis investigates the historical development of catholic archives in the USA and Croatia and analyzes their work in the past and today. The intention of this thesis is to explore the social role of church archives in these two, very different, contexts and to highlight the direction in which they move forward, i.e. to determine how these archives turn to the future, subscribe to the use of new technology, and how open they are to the general public. The term "Catholic" has been used since the first centuries of Christianity to describe the universality of the Church. The two very different geographical and cultural contexts were chosen to examine the existence of universality in the context of archival science and archives. The thesis seeks to determine whether the archives of the *universal* Church are universal in their work and to define possible points of divergence. It also seeks to discover whether there is consistency in the approach to catholic archives, their work and development in the two countries.

Key words: Catholic archives, Catholic Church, pastoral role, online presence, universality, historical development, cultural context